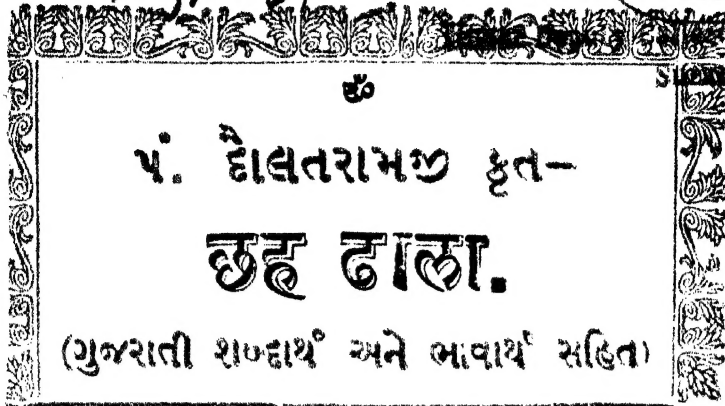

11/4/1927 27-4-27.

Regn 157

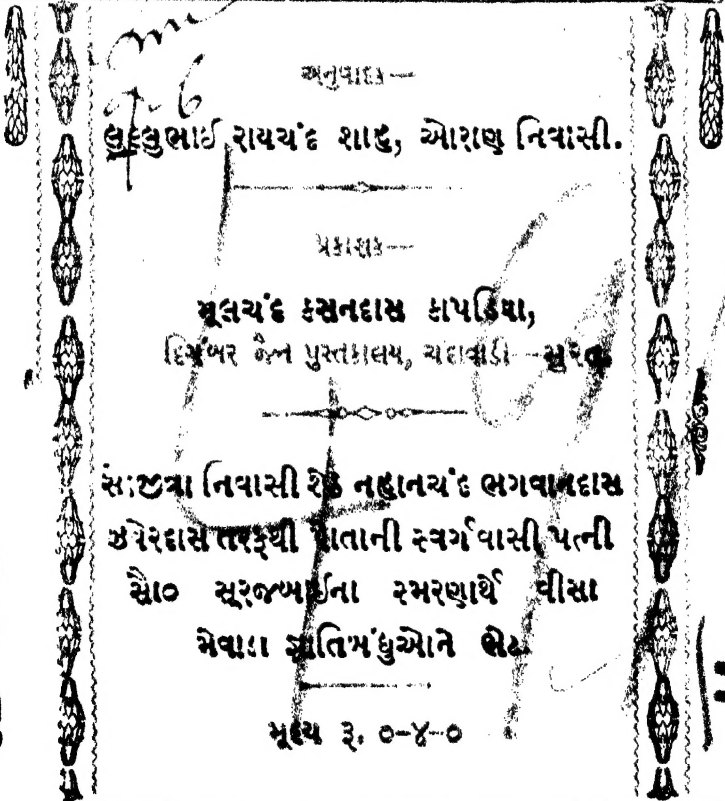
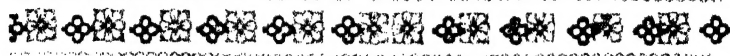
Khajuraho

પં. દોલતરામજી કૃત-

છઠ્ઠા દાલા.

(ગુજરાતી શબ્દાર્થ અને ભાવાર્થ સહિત)

અનુવાદ -

વૃંદાવન રાયચંદ શાહ, ઓરાણ નિવાસી.

પ્રકાશક -

મુલચંદ દસનદાસ દાપડિયા,
દિગ્ગજર બેન પુસ્તકાલય, ચંદાવાડી - મુરબી

સંપાદક નિવાસી શ્રી નરહરિચંદ લગવાનદાસ
કરેદાસ તરફથી માતાની સ્વર્ગવાસી પત્ની
શ્રી સુરજબાઈના સ્મરણાર્થે વીસા
મેવાના પ્રતિષ્ઠાધુઓને લેધ

મુદ્રિત ૩. ૦-૪-૦

૨૩૫૨૩

27-4-27

1927

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ ।

અનુક્રમાંક ૧૩૫૭૩ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ દૌલતશમજ દત્ત દેવદાસ

વિષય ૨,૪૫૨:૪

કવિવર પં. દૌલતરામજી કૃત- છહ ઢાલા.

(ગુજરાતી શબ્દાર્થ અને ભાવાર્થ સહિત)

અનુવાદક—

હુલ્હુભાઈ રાયચંદ શાહ, ઓરાણુ નિવાસી.

પ્રકાશક—

મુલચંદ કસનદાસ કાપડિયા.

દિગંબર જૈન પુસ્તકાલય, ચંદાવાડી—સુરત.

પ્રથમાવૃત્તિ]

વીર સં. ૨૪૫૩

[પ્રત ૧૦૦૦+૫૦૦

સોણત્રા નિવાસી શેઠ નહાનચંદ ભગવાનદાસ ઝવેરદાસ
તરફથી પોતાની સ્વર્ગવાસી પત્ની સૌંઠ સુરજબાઈના
સ્મરણાર્થે વીસા મેચાણા જ્ઞાતિમંદુઓને ભેટ.

“ જૈન વિજય ” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ—સુરતમાં મુલચંદ કસનદાસ
કાપડિયાએ છાપ્યું.

મુદ્રિત ૩. ૦-૪-૦

પૃ. લા.

૪ ૧૦

૪ ૨૧

૭ ૯

૧૦ ૧૪

૧૭ ૨

અશુદ્ધ

હિ

સખલા

માય

જીવ

ચારિત્ર છે

શુદ્ધ

હિ

સખલ

માય

તત્વ

જ્ઞાન છે અને જ્ઞાન વિના

દેહને નાશ કરવાવાળાં હિંસામયી
તપ કરવાં તે ગૃહિત. મિથ્યા-
ચારિત્ર છે.

૧૮ ૧૨

૨૧ ૧

૨૧ ૧૮

આશ્રય

બહિરાતમમા

મસ્તકમાંથી

આશ્રય

બહિરાતમતા

મસ્તકમાંથી એક હાથનું

મનુષ્યાકાર અગ્નિનું પુતળું

૨૧ ૨૬

૨૨ ૧૫

૨૩ ૧૩

૨૫ ૧૪

૨૯ ૭

૩૩ ૨૦

૩૪ ૯

૩૮ ૨૩

૪૦ ૧૭

૪૨ ૨૩

૪૫ ૨

૫૧ ૫

રસપન

અધર્મ

ત્રણેનું

વિનાશ

સંજ

૧ પ્રત્યક્ષ

જરામૃત

સકલા

થઓ

તત્ત્વાર્થસૂત્રથી

અપલ્લા

રમ

રસ

ધર્મ

ત્રણ દ્વારા આત્માનું

વિનાશ

સવ

૧ પ્રત્યક્ષ, ૨ પરોક્ષ,

જરામૃત

સકલ

થઓ

તત્ત્વાર્થસૂત્રથી

અપલા

રમિ

પ્રસ્તાવના.

દિગંબર જૈન સમાજમાં જૈન ધર્મનાં સર્વે તત્ત્વોનું સંક્ષિપ્ત રૂપે દિગ્દર્શન કરાવનાર પં. દૌલતરામજી કૃત “છઃઢાલા” સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે. અને ઘણા બાધ, ખુદેનો એનો નિત્ય પાઠ પથ્ય કરે છે તેમજ દરેક પાઠશાળામાં આ પુસ્તક અર્થ સહિત વર્ષોથી શીખવાય છે. આ મૂળ પુસ્તક નાનું પણ જરા કઠણ હોવાથી વિદ્યાર્થીઓને સારી રીતે શીખવી શકાય એ માટે એનો હિન્દી શબ્દાર્થ અને ભાવાર્થ શ્રી. સ્વર્ગીય દાનવીર જૈનકુલબ્રૂણ શેઠ માણેકચંદ હીરાચંદ જે. પી. એ પૂજ્ય ધ્ર. સીતલપ્રસાદજી પાસે તૈયાર કરાવી વીર સં. ૨૪૩૫ માં પ્રકટ કર્યો હતો, જે એટલો બધો લોકપ્રિય થયો પડ્યો કે તેની આજસુધી છ આવૃત્તિઓ (૧૪૦૦૦ પ્રત) બહાર પડી ગઈ છે ને બધી પાઠશાળાઓમાં એ પુસ્તકથીજ છઃઢાલા શીખવાય છે, પણ ગુજરાતમાં જે થોડી ઘણી પાઠશાળાઓ અને બોર્ડિંગો છે તેમાં આ હિન્દી અનુવાદથી બણાવવામાં અડચણ પડતી, જેથી એના ગુજરાતી અનુવાદની જરૂર જણાય અને આરાણ નિવાસી માસ્તર લલ્લુભાઈ રાયચંદ શાહે એનો ગુજરાતી શબ્દાર્થ અને ભાવાર્થ વીર સં. ૨૪૪૮માં તૈયાર કરેલો અને તે પછી અમેને તેમણે એ પ્રકટ કરવા સુચના કરેલી પણ ગુજરાતમાં એટલી થોડી પાઠશાળાઓ છે કે એની ૧૦૦૦ પ્રતો નિકળે તો કોઈ જાણે દેટલે વર્ષે પૂરી થાય એમ ધારી જો કોઈ સહાયક મળે તો એ સુલભતાથી પ્રકટ કરી શકાય એ વિચારમાં અમે હતા, એટલામાં ગત વર્ષમાં વીસામેવાડા યાત્રિના અગ્રણ્ય નેતા શેઠ ભગવાનદાસ ઝવેરદાસ (સોજિત્રા) ના સુપુત્ર શ્રીયુત નહાનચંદભાઈનો પત્ર મળ્યો કે અમારી પત્ની (સુજબાઈ) ના સ્મરણાર્થે શાસ્ત્ર દાન કરવા એક રકમ કાઢી છે તેમાંથી ગુજરાતી ભાષાનું કોઈ પુસ્તક છપાવી અમારી યાત્રિમાં ભેટ વહેંચવા અમારી જિજ્ઞાસા છે; આથી અમેએ શ્રી. નહાનચંદભાઈને છઃઢાલાજી ગુજરાતી અનુવાદ સાથે છપાવી ભેટ વહેંચવાની સંમતિ આપી જે એમણે સહર્ષ સ્વીકાર કરી, જેથી પછી અમેએ માસ્તર

લક્ષ્મીબાઇ રાધચંદે કરેલા અનુગ્રાહનું ઘટતું સંશોધન કરી છઠ્ઠાલાની આ ગુજરાતી આશ્રિતિ ગુજરાતના ભાઇ, ખેડેનોના હિતાર્થે પ્રકટ કરી છે અને એની ૧૦૦૦ પ્રતો તો શેઠ ન્હાનચંદ્રભાઇ તરફથી એમની સ્વર્ગ-૦ સૌં પત્ની સુરજબાઇના સ્મરણાર્થે બેટ વહેંચાશે અને બાકીની ૫૦૦ પ્રતોનો અલ્પ મૂલ્યે ગુજરાતની પાઠશાળાઓ વગેરેમાં પ્રચાર થઇ શકશે.

ધર્મપરાયણા સૌં સુરજબાઇ.

જેમના સ્મરણાર્થે આ પુસ્તક વીસામેવાડા જ્ઞાતિમાં બેટ વેંચાય છે તેમનો સચિત્ર ટુંક પરિચય આપવો પણ ઉચિત ગણાશે શ્રી. સૌં સુરજબાઇનો જન્મ વીર સં. ૨૪૨૩ માં થયો હતો અને સ્વર્ગવાસ વીર સં. ૨૪૫૨ના દિ. ચૈત્ર સુદ ૬ રવિવારે રાત્રે ૧૧:૧૧ વાગતે જીમોકાર મંત્રનું સ્મરણ કરતાં કરતાંજ સમાધિમરણ રૂપે અપાર શાંતિ વચ્ચે થયો હતો, જે વખતે ૨૩૩૬લનું પણ નામ નહોતું. જે કે સુરજબાઇનો જન્મ ખાનપુર જેવા નાના ગામડામાં થયેલી પોતે આત્માવસ્થામાં કેળવણી લઇ શક્યાં નહતાં; તોપણ પુખ્ત વયે મુંબઇ તેમજ સોલંકા આધિકારમની ધર્મનિષ્ઠ ખેડેનોના શુભ સહવાસ મળવાથી; તેમજ અંત સમયે શ્રી કેસરબાઇનું ધર્મ-અવળ મળવાથી એમનું સમાધિમરણ યોગ્ય રીતે સધાયું હતું. મોટી ઉંમરે ધર્મજ્ઞાન નથી પ્રાપ્ત કરી શકાતું, એમ કહેનાર માટે સુરજબાઇનું દ્રષ્ટાંતજ પુરતું છે.

શ્રીયુત ન્હાનચંદ્રભાઇએ આવું ઉત્તમ શાસ્ત્રદાન કર્યું છે; તેનો દાખલો લઇ ગુજરાતના ખીખ ભાઇઓ એનું અનુકરણ કરે એજ ઇચ્છા સાથે તથા સુરજબાઇના આત્માને શાંતિ લાભ પ્રાપ્ત હો એજ ભાવના સાથે વિરમીએ હિયે.

સુરત.
વીર સં. ૨૪૫૩ }
કાલ્પન વદી ૨
તા. ૨૦-૩-૨૭

સમાજસેવક -
મૂલચંદ કંસનદાસ કાપડિયા,
પ્રકાશક.

સ્વર્ગવાસી સૌં શ્રીમતી સુરજબાઈ, ધર્મપત્નિ,
શા. નહાનચંદ ભગવાનદાસ ઝવેરદાસ—સોજીત્રા.

જન્મ-

વીર સંવત ૨૪૨૩

સ્વર્ગવાસ-

વીર સં. ૨૪૫૨ દિં. ચૈત્ર સુદ ૬

નૈન વિજય પ્રેસ—મુરત.

શ્રાવણરાગ નમઃ ॥

અગીય કવિવર પં. દૌલતરામજી કૃત—

છહટાલા ।

પહેલી ઢાલ-સોરઠા છંદ.

ત્રીન ભુવનમેં સાર, વીતરાગ વિજ્ઞાનતા ।

શિવસ્વરૂપ શિવકાર, નમહું ત્રિયોગ સમ્હારિકે ॥

અધરા શબ્દના અર્થ.

ત્રીન ભુવન=૩ લોક

શિવ=આનંદ

વીતરાગ=૧૮ દોષ રહિત

ત્રિયોગ=૩ યોગ (મન, વચન, કાયા)

વિજ્ઞાનતા=કેવળજ્ઞાનરૂપી વિદ્યા

૩ લોક=આકાશ, પાતાળ, મધ્ય

શિવકાર=મોક્ષ સુખ આપનારી

(સ્વર્ગ, નરક, મૃત્યુ)

સાવાથ—૩ લોકમાં સારરૂપ ૧૮ દોષ રહિત કેવળજ્ઞાનરૂપી વિદ્યા છે, તે આનંદ સ્વરૂપ અને મોક્ષ આપનારી છે, તેને હું (પંડિત દૌલતરામ) મન વચન અને કાયાથી નમસ્કાર કરું છું.

ચોપાઠ.

જે ત્રિભુવનમેં જીવ અનંત, સુખ ચાહેં દુઃખતેં મયવંત ।

તોતે દુઃખહારી સુખકાર, કહે, સીખ ગુરુ કરુણાઘાર ॥૧॥

ચાહે=છે

દુઃખહારી=દુઃખનો નાશ કરનારી

દુઃખતેં=દુઃખથી

સુખકારી=સુખ આપનારી

મયવંત=બહીએ છે

શીખ=શીખામણ (ગ્રંથેશ)

તોતેં=તેથી

કરુણા=દયા, કૃપા

ભાવાર્થ—૩ લોકમાં અનંતા જીવ છે, તે બધા સુખની ઇચ્છા રાખે છે, અને દુઃખથી બહીએ છે, તેથી દુઃખનો નાશ કરનારી અને સુખ આપનારી એવી શીખામણ શુર મહારાજ દયાભાવથી કહે છે.

તાહિ મુનો ભવિ મન થિર આન, જો ચાહૌ અપનો કલ્યાણ ।
મોહ મહામદ પિયૌ અનાદિ, મૂલ આપકો ભરમત વાદિ ॥૨॥

તાહિ=તેને થિર=સ્થિર મહા મદ=તેજ દાર (આકરો દાર)
મુનો=સાંભળેા મોહ=મિથ્યાત્વ અનાદિ=જેની આદિ નહિ તે
ભવિ=ભવ્ય જીવ આપકો=પોતાને બાદિ=મતલબ વગર

ભાવાર્થ:—હે ભવ્ય જીવો ! જે તમે તમારું કલ્યાણ ચાહતા હો તો તે ઉપદેશને તમે મન સ્થિર કરીને સાંભળો— આ જીવ અનાદિ કાળથી મોહ (સંસારથી—તન ધન પુત્રાદિથી—દૃઢ સ્નેહ) રૂપી મહાતેજ દાર પીને પોતાના આત્માને બૂલીને વગર મતલબે લામે છે. ૨.

તાસ ભ્રમણકી હૈં बहु कथा, पै कहु कहूँ कही मुनि यथा ।
काल अनंत निगोद मंझार, वीत्यौ ऐकेंद्री तन धार ॥३॥

તાસ=તેના. યથા=જેવી રીતે
ભ્રમણ=સંસારમાં ફરવું તે. અનંત=જેનો છેડો નહિ તે
કથા=વાર્તા કહુ=ક'ં. મંઝાર=માં.
પૈ=પણ. તન=શરીર એકેન્દ્રી=સ્પર્શન ઇન્દ્રિય.

ભાવાર્થ:—તેની (સંસારમાં જીવના ભ્રમણની) બહુ લાંબી વાર્તા છે, પણ જેવી રીતે મુનિયોએ ક'ંઈ કહી છે તેવી રીતે ક'ંઈક કહું છું. આ જીવે અનંતકાળ તો એક ઇન્દ્રિયનાં શરીર ધારણ કરી નિગોદમાં વીતાવ્યો. ૩.

एक श्वासमें अठ दश वार, जनम्यौ मर्यौ मर्यौ दुखभार ।

निकसि भूमि जल पावक मर्यौ, पवन प्रत्येक वनस्पति थर्यौ ॥४॥

અઠદશ વાર=૧૮ વાર

જળ=પાણી (અપકાય)

મર્યૌ=સહન કર્યા

પાવક=અગ્નિ (દેવતા)

નિકસત=નીકળી

ભૂમિ=જમીન

મર્યૌ=થર્યૌ

પવન=વાયરો

ભાવાર્થ:—ત્યાં નિગોઠમાં આ જીવ એક શ્વાસમાં ૧૮ વખત જન્મ્યો અને ૧૮ વખત મર્યો, અને બારે દુઃખ સહન કર્યો. ત્યાંથી નીકળીને પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ અને પ્રત્યેક વવસ્પતિ એવા પાંચ પ્રકારના એકેન્દ્રિય સ્થાવર જીવ થયો. ૪.

જીવ ૨ પ્રકારના:—૧ ભવ્ય-જે મોક્ષ જવાને લાયક હોય તે. ૨ અભવ્ય-જે મોક્ષ જવાને લાયક ન હોય તે.

વનસ્પતિ ૨ પ્રકારની:—૧ પ્રત્યેક-એક શરીરમાં એકજ જીવ હોય તે. જેમ કે કેરી ૨ સાધારણ-એક શરીરમાં અનંત જીવ હોય તે. જેમ કે બટાકા વગેરે.

૫ સ્થાવર:—૧ પૃથ્વીકાય=જમીન, ૨ અપકાય=પાણી, ૩ તેજ-કાય=અગ્નિ, ૪ વાયુકાય=વાયરો, ૫ વનસ્પતિકાય=ઝાડ

સંસારી જીવ ૨ પ્રકારના:—૧ ત્રસ=જે પોતાની મેજે હરી શરો શકે તે. ૨ સ્થાવર-જે પોતાની મેજે હરી શરી શકે નહીં તે.

दुर्लभ लहि ज्यों चिंतामणी, त्यों पर्याय लही त्रसतणी ।

लट पिपील अलि आदि शरीर, धर धर मर्यौ सही बहु पीर ॥५॥

દુર્લભ=કઠણુતાથી

ત્રસ=મે ઇન્દ્રિયથી પાંચ ઇન્દ્રિય સુધીના જીવ.

લહિ=મળે છે

પિપીલ=કીડી (ત્રણ ઇન્દ્રિય જીવ. અને

ત્યૌં=તેવી રીતે

દ્રાણુઇન્દ્રિય વધુ હોય છે.)

(૪)

પર્યાય=અવતાર, શરીર અલિ=ભરે (ચાર ઇન્દ્રિય જીવ. એને
આલિ=વિગેરે પીર=દુઃખ ચક્ષુઇન્દ્રિય વધુ હોય છે.)
હટ=કીડો (જે ઇન્દ્રિય જીવ, એને રસના ઇન્દ્રિય વધુ હોય છે)

ભાવાર્થ—જેવી રીતે ચિંતામણી રત્ન ઘણીજ કઠણતાથી
મળે છે, તેવીજ રીતે ત્રણ પર્યાય મળવી મુશ્કેલ છે અને
મળે તો ૨ ઇન્દ્રિ-કીડો, ૩ ઇન્દ્રિ-કીડો, ૪-ઇન્દ્રિ ભરણ
વિગેરેનાં શરીર ધારણ કરી કરીને મર્યો, અને બહુ દુઃખ
સહન કર્યો. ૫.

કબહૂં પંચેન્દ્રિ પશુ મર્યો, મન વિન નિપટ અજ્ઞાની થયો ।

સિંહાલેક્ષ સૈની હૈ કૂર, નિબલ પશુ હરિ સ્વાયે મૂર ॥૬॥

કબહૂં=કદિ નિપટ=બિલકુલ સિંહાલેક્ષ=સિંહ વગેરે
હવે=થયો સૈની=મનવાળા કૂર=દુષ્ટ
નિબલ=બળવગરના હતિ=ભારી મૂર=પુષ્કળ અસૈની=મન વગરના

ભાવાર્થ—કદિ આ જીવ પાંચ ઇન્દ્રિય પશુ (જેને પાંચે
ઇન્દ્રિયો હોય છે તે) થયો તો મન વગરનો બિલકુલ
અજ્ઞાની થયો, અને સૈની (મન સહિત) થયો તો સિંહ
વગેરે દુષ્ટ પ્રાણી થયો, જ્યારે પુષ્કળ નિર્બલ પશુઓ
ભારી ભારીને ખાધાં. ૬.

કબહૂં આપ મર્યો બલહીન, સબલનિકરિ સ્વાયો અતિ દીન ।

છેદન મેદન મૂલ્ખ પિયાસ, ભાર-વહન હિમ-આતમ-ત્રાસ ॥૭॥

આપ=પોતે બળહીન=બલ વગરનો સખલા=જોરાવર
પિયાસ=તરસ ભારવહન=ભાર ખેંચવો હિમ=ટાઢ
આતાપ=તાપ ત્રાસ=દુઃખ

ભાવાર્થ—કદિ આ જીવ પોતે બળ વગરનો થયો તો

(૫)

જેશવર પશુઓ તેને ખાઈ ગયાં, એવો રીતે છેદનનાં,
લેદનનાં, ભૂખનાં, તરસનાં, ટાઢનાં, તાપનાં, બાર ખેંચવાનાં
વગેરે દુઃખ તથા-૭

વધ વંધન આદિક દુઃખ ઘનૈં, કોટિ જીમૈં જાત ન મનૈં ।
અતિ સંકેશભાવૈં મયૈં, ઘોર શુભ્રસાગ મૈં પર્યૈં ॥૮॥

વધ=માયાં જવું	અતિ=ધણાં
કોટી=કરોડ	સંકેશ ભાવ=ખોટા ભાવ
જાત=શકાય	ઘોર=ભયંકર
જનૈ=કણાં	શુભ્રસાગર=નરકરૂપી સમુદ્ર

ભાવાર્થ:—માયાં જવું, ખંધાવું વગેરે ધણાં દુઃખ
સહન કર્યાં, તે કરોડો ભયથી કહ્યાં જાય તેમ નથી અને
મરતી વખતે સંકેશ (ખોટા) ભાવથી મર્યો, અને મરીને
ભયંકર નરક રૂપી સમુદ્રમાં પડ્યો. ૮.

તહાં ભૂમિ પરસત દુઃખ ઇસો, વીછૂ સહસ ઢસૈં નહિ તિસો ।
તહાં રાધ-શ્રોણિત વાહિની, કૃમિકુલકલિત દેહદાહિની ॥૯॥

તહાં=ત્યાં	તીસો=તેટલું	રાધશ્રોણિત=લોહીની ભરેલી
પરસત=અડકવાથી		વાહિની=નદી
ઇસો=એટલું		કૃમિકુલ=કીડાના ઢગલા
ડસે=કરડે	સહસ=હજાર	દેહદાહિની=શરીરને ખાળનારી

ભાવાર્થ:—ત્યાં નરકની જમીનને અડકવાથી એટલું
દુઃખ થાય છે કે અહિંયાં ૧ હજાર વીછી કરડે તોપણ તેટલું
દુઃખ થતું નથી. ત્યાં લોહીની તથા કીડાથી ભરેલી તથા
શરીરને ખાળનારી નદીઓ છે. ૯.

સેમરતરુ જુત-દલ અસિ પત્ર, અસિ જ્યોં દેહ વિદારૈં તત્ર ।

મરુસમાન લોહ ગલિ જાય, એસી શીત ઉજ્જત થાય ॥૧૦॥

સેમરતરુ=સેમરનું	એક કાંટાદાર ઝાડ	અસિ=તરવાર	જ્યોં=જેમ
જુત=સહિત		દેહ=શરીર	વિદારે=ફાડે
દલ=પાંદડું		તત્ર=ત્યાં	લોહ=લોહું
અસિપત્ર=તરવારની ધાર		એસી=એવી	ઉજ્જતા=તાપ

મેરુસમાન=મેરુ જેવડો

ભાવાર્થ:—ત્યાં નરકમાં એક સેમરનું કાંટાદાર ઝાડ હોય છે, તેનાં તરવારની ધાર જેવાં પાંદડાં હોય છે, તે શરીરને ફાડી નાંખે છે તથા મેરુ પર્વત જેવડો (૧ લાખ જોજનનો) લોહનો ગોળો ઓગળી બાય એટલો તાપ અને એટલોજ ટાક પડે છે. ૧૦.

તિલ તિલ કૈરેં દેહકે સ્વંદ, અસુર મિઠાવૈં દુષ્ટ પ્રચંદ ।

સિંધુ નીરતેં પ્યાસ ન જાય, તોપણ એક ન બુંદ લહાય ॥૧૧॥

તિલ તિલ=તલ તલ	સિંધુ=દરિયો	બુંદ=ટીપું
ખંડ=કટકા	મિઠાવૈં=લઢાવે	નીરતેં=પાણીથી

ભાવાર્થ:—ત્યાં નરકમાં તલ તલ જેવડા શરીરના કટકા, ઠરે છે, (તોપણ શરીર પારાની પેઠે મળી બાય છે,) અને પ્રબળ દુષ્ટ અસુરકુમાર દેવો ૩ નરક સુધી જઈને નાર-કીયોને લઢાવે છે. વળી ત્યાં એટલી તરસ લાગે છે કે ૩ લોકના ફરીયાઓનું પાણી પી બાય તોપણ તરસ મટે નહીં અને એટલી તરસ લાગે છે, તોપણ એક ટીપું પાણી પણ મલતું નથી—૧૧.

ત્રીન લોકકો નાજ જુ સ્વાય, મિટૈ ન મૂલ્લ કળા ન લહાય ।
યે દુલ્લ બહુ સાગરલૌં સહૈ, કરમજોગતેં નરગતિ લહૈ ॥૧૨॥

નાજ=અનાજ સહૈ=વેડયાં સાગરલૌં=સાગરો સુધી
કણુ=દાણો નરગતિ=મનુષ્ય ગતિ સાગર=વરસોનું પ્રમાણ

ભાવાર્થ:—ત્યાં નરકમાં ૩ લોકનું અનાજ ખાઈ જાય
એટલી ભૂખ લાગે છે, છતાં એક કણુ (દાણો) પણ મળતો
નથી, એવાં એવાં દુઃખ બહુ સાગરો સુધી વેડયાં. કોઈ
કર્મનું નિમિત્ત મળવાથી ખાછી મનુષ્ય ગતિ મળે છે-૧૨.

જનની ઉદર વસ્યૌ નવ માય, અંગ સકુચતેં પાઈ ત્રાસ ।
નિકસત જે દુલ્લ પાયે ઘોર, તિનકો કહત ન આવૈ ઓર ॥૧૩॥

જનની=માતા પાઈ=પામ્યો તિનકો=તેનો
ઉદર=પેટ પાયે=થયાં નિકસત=નીકળતાં
અંગ=શરીર એર=પાર સકુચતેં=સંકડાઈને

ભાવાર્થ:—(મનુષ્યગતિમાં) આ જીવ માતાના ઉદરમાં
નવ મહિના રહ્યો, અને શરીરથી સંકડાઈને બહુ દુઃખ
પામ્યો તથા નીકળતાં (જન્મ થતાં) જે ઘોર દુઃખ થયાં
તેનો કહેવાનો પાર આવી શકતો નથી-૧૩.

બાલપનેમેં જ્ઞાન ન લહૌ, તરુણ સમય તરુણી રત રહૌ ।
અર્ધમૃતક સમ વૃદ્ધાપનો, કૈસે રૂપ લલૈ આપનો ॥૧૪॥

તરુણ સમય=જુવાનીમાં રૂપ=સ્વરૂપ લખૈ=જણે
અર્ધમૃતક=અધમરો રત=લીન આપનો=પોતાનો
વૃદ્ધાપનો=વડપણ કેસે=કેવી રીતે

મનુષ્યની ૩ અવસ્થા—૧ બાલક અવસ્થા, ૨ જુવાન
અવસ્થા, ૩ વડપણ અવસ્થા.

ભાવાર્થ—પ્રાણકપણમાં તો જ્ઞાન થયું નહિ (મૂર્ખ રહ્યો), જીવાનીમાં સ્ત્રીમાં લીન રહ્યો અને ધકપણમાં અધ-મુવા જેવો થયો, (જે ત્રણે અવસ્થાઓએ જોવી રીતે નકામી ખોઈ) તો પછી પોતાના સ્વરૂપને કેવી રીતે બચે ? ૧૪.

કમી અકામનિર્જરા કરે, ભવનત્રિકર્મે સુરતન ધરે ।

દેવદાહ—દાવાનલ દહ્યૌ, મરત વિલાપ કરત દુઃખ સહ્યૌ ॥૧૫॥

અકામનિર્જરા=સમતાથી કર્મોત્તું ણ ભોગવણું અને કર્મ ખપી જાય તે.
ભવનત્રિક=ભવનવાસી, વ્યંતરવાસી, અને જ્યોતિષી દેવ
કમી=કદિ સુર=દેવ તન=શરીર દહ્યૌ=ખળ્યો દાવાનળ=અગ્નિ

૪ પ્રકારના દેવ—૧ ભવનવાસી, ૨ વ્યંતરવાસી, ૩ જ્યોતિષી
૪ વૈમાનિક.

ભાવાર્થ—કદિ આ જીવ અકામનિર્જરા કરે તો ભવ-નવાસી, વ્યંતરવાસી અને જ્યોતિષી એ ૩ પ્રકારના દેવો-માંથી એક દેવ થાય છે, તો ત્યાં પણ વિષયોની આહના રૂપી અગ્નિથી ખળ્યો અને મરતી વખતે વિલાપ કરીને દુઃખ સહન કર્યાં.

દુઃખ એ પ્રકારનું—૧ મન સંબંધી=મનમાં દુઃખ થાય તે,
૨ શરીર સંબંધી=શરીરે દુઃખ થાય તે.

જો વિમાનવાસી હૂ થાય, સમ્યર્ગ્શન વિન દુઃખ પાય ।

તહંતે ચય થાવર તન ધરે, યૌ પરિવર્તન પૂરે કરે ॥૧૬॥

વિમાનવાસી=સ્વર્ગવાસી દેવ

દુઃખ

વિન=વગર

ચય=આવીને

પાય=પામે છે

પરિવર્તન=સંસારમાં ફરણું તે

યૌ=જોવી રીતે

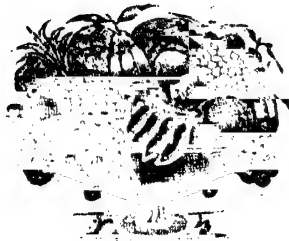
થાવરતન=એક ઈન્દ્રિય શરીર

૫ પરિવર્તન—૧ દ્રવ્ય, ૨ ક્ષેત્ર, ૩ કાલ, ૪ ભવ, અને
૫ ભાવ.

ભાવાર્થ:—એ સ્વર્ગનો દેવ થાય તો ત્યાં પણ સમ્ય-
ગ્દર્શન વગર દુઃખ પામે છે. અને એવી દશામાં દેવગતિથી
આવીને ૧ ઈન્દ્રિય શરીર (સ્થાવરદુઃખરૂપ શરીર) ધારણ
કરે છે, એવી રીતે આ જીવ પાંચે પરિવર્તન પુરાં કરે છે
(સંસારમાં ચક્કર લગાવ્યા કરે છે). ૧૬.

પહેલી ઢાલનો સારાંશ.

આ સંસારમાં ચાર ગતિયો છે-પશુગતિ, નરકગતિ,
મનુષ્યગતિ અને દેવગતિ. એ ચારે ગતિઓમાં આ જીવ
અનંતાવાર ફરે અને પોતાના ભાવો પ્રમાણે કર્મ બાંધીને
જન્મ મરણ કર્યાં. એક એક ગતિમાં બહુ બહુ દુઃખ
સહન કરવાં પડે છે, તેમાં પશુગતિનાં અને મનુષ્ય ગતિનાં
દુઃખ તો આપણે નજરે જોઈએ છીએ. એ ચારે ગતિયોથી
છુટવાનો ઉપાય એક સમ્યગ્દર્શન છે. તે જીવને મળ્યું
નહિ. સમ્યગ્દર્શન થવાથીજ જીવને સુખ થાય છે, એ આ
ઢાલનો સાર છે.

બીજી ઢાલ—પદ્ધતી છંદ.

એસે મિથ્યા-દગ્ધ જ્ઞાનચર્ણ, વશ ભ્રમત ભરત દુઃખ જન્મમર્ણ ।

તાતેં इनको तजिये सुजान, सुन तिन संक्षेप कहूं बखान ॥१॥

એસે=એવી રીતે

મિથ્યા-દગ્ધ જ્ઞાનચર્ણ=મિથ્યા દર્શન,

ભરત=સહન કર્યાં

મિથ્યા જ્ઞાન, મિથ્યા ચારિત્ર

ધનકા=એને

સંક્ષેપ=ટુંકામાં

સુજનન=ચતુર (ડાહ્યા પુરૂષો)

તજિએ=છોડીએ

સુન=સાંભળો

સાવાર્થ:—એવી રીતે મિથ્યા દર્શન, મિથ્યા જ્ઞાન અને મિથ્યા ચારિત્રને વશ થઈને ભગ્યો અને જન્મ-મરણનાં દુઃખ સહન કર્યાં, તેથી હે ચતુર પુરૂષો ! એને તજી દો. હું તેને ટુંકામાં કહું છું, તે સાંભળો. ૧૦.

जीवादि प्रयोजनभूत तत्त्व, सरधै तिनमांहि विपर्ययत्व ।

चेतनको है उ योग रूप, विन मूरति चिन्मूरति अनूप ॥२॥

જીવાદિ=જીવ વગેરે ૭ જીવ. પ્રયોજનભૂત=મતલબનાં (સંસારથી છોડાવનારાં)

સરધૈ=શ્રદ્ધાન કરે-માને

ઉપયોગ=જાણવું દેખવું (ચેતના)

તિનમાંહિ=તેમાં

વિનમૂરતિ=જેની જડમૂર્તિ ન હોય તે અમૂર્તિક

વિપર્યયત્વ=ઉલટું

અનૂપ=ઉપમા રહિત

ચેતન=આત્મા-જીવ

ચિન્મૂરતિ=ચૈતન્યરૂપ મૂર્તિ

સાત તત્ત્વ:—૧-જીવ-જેમાં ચેતના એટલે જ્ઞાન દર્શન હોય તે ૨-અજીવ-જેમાં જીવ ન હોય તે એટલે ચેતના ન હોય તે. ૩-આશ્રવ-કર્મો આવે તે. ૪-અધ-કર્મો આત્મા સાથે મળી જાય તે. ૫-સંબર-કર્મોને રોકવા તે ૬-નિર્જરા-કર્મોનું અપવું તે. ૭-મેક્ષ-સર્વે કર્મોથી છુટીજવું તે.

બાવાર્થ:—મોક્ષ માર્ગમાં જીવ વગેરે સાત તત્વ મત-
લબનાં છે. (અને તે સંસારથી છોડાવનારાં છે), તેનું ઉલટું
શ્રદ્ધાન કરવું તે મિથ્યા દર્શન છે. તે આત્માનું સ્વરૂપ
જાણવું હેખવું છે, તે આત્મા જડ મૂર્તિ નથી પણ ચૈતન્ય
મૂર્તિ છે. અને તે જીવમા રહિત છે. ૨.

પુદ્ગલ નમ ધર્મ અધર્મ કાલ, इनतें न्यारी है जीव चाल ।

ताकों न जान विपरीत मान—करि करैं देहमें निज पिछान ॥३॥

નમ=આકાશ	જીવ ચાલ=જીવનો સ્વભાવ	વિપરીત=જિલટું
ધનતે=એનાથી	દેહમે=શરીરમાં	નિજ=આત્મા
ન્યારી=જુદી	તાકેં=તેને	

બાવાર્થ:—પુદ્ગલ, ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને કાળ
એનાથી આત્માનો સ્વભાવ જુદો છે. તેને ન જાણીને ઉલટું
પોતાના શરીરને આત્મા જાણે છે, એ મિથ્યા દર્શનનો
મહિમા છે. ૩.

मैं सुखी दुखी मैं रंक राव, मेरे धन गृह गोधन प्रभाव ।

मेरे सुत तिय मैं सबल दीन, बेरूप सुभग मूरख प्रवीन ॥४॥

મैं=હું	મેરે=મારું	તિય=ત્થી	સુભગ=સુંદર
રંક=ગરીબ	ગૃહ=ઘર	ગોધન=ગાય, ભેંસ વગેરે	
રાવ=રાજા	સુત=છોકરો	બેરૂપ=કદરૂપા	પ્રવીન=ડાહો

બાવાર્થ:—મિથ્યા દર્શનના કારણથી આ જીવ એવું
માને છે કે હું સુખી છું, હું દુઃખી છું, હું રંક છું, હું
રાજા છું, આ ધન મારું છે, આ ઘર મારું છે, આ ગાય
ભેંસ વગેરે મારાં છે, આ પુત્ર મારો છે, આ સ્ત્રી મારી

છે, હું બેરાવર છું, હું કહરપો છું, હું સુંદર છું, હું
મૂર્ખ છું, હું હાથો છું. ૪.

તન ઉપજત અપની ઉપજ જાન, તન નશત આપકો નાશામાન ।
રાગાદિ પ્રગટ એ દુઃખ દૈન, તિનહીકો સેવત ગિનત ચૈન ॥૫॥

ઉપજ=જન્મ	તિનહી=તેને	રાગાદિ=રાગ દ્વેષ વગેરે
નાશ=મરણ	ગિનત=મણે છે	ઉપજત=ઉપજવાને
પ્રગટ=પ્રત્યક્ષ	ચૈન=સુખ	નશત=નાશ થવાને

ભાવાર્થ:—મિથ્યાદર્શનના કારણથી આ જીવ શરીરના ઉપજવાને પોતાનો જન્મ થયો, અને શરીરના નાશને પોતાનું મરણ થયું એમ માને છે. અને રાગ દ્વેષ વગેરે ભાવો પ્રત્યક્ષ દુઃખ દેનારા છે તેને સુખ ગણીને સેવે છે. ૫.

શુભ-અશુભ બંધકે ફલ મંજાર, રતિ અરતિ કરૈ નિજપદ વિસાર ।
આતમહિત હેતુ વિરાગ જ્ઞાન, તે લલૈ આપકો કષ્ટદ ન ॥૬॥

શુભબંધ=પુણ્ય	રતિ=રૂચિ	પુન્યનું ફળ=સુખ	હિત=કલ્યાણ
અશુભ બંધ=પાપ	અરતિ=અરૂચિ	પાપનું ફળ=દુઃખ	હેતુ=કારણ
નિજપદ=આત્મપદ	કષ્ટદાન=દુઃખદાયક		

ભાવાર્થ:—મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ શુભ બંધના ફળમાં તે રૂચિ કરે છે અને અશુભ બંધના ફળમાં અરૂચિ કરે છે. કેમકે તે પોતાના આત્મપદને વિસરી ગયો છે અને આત્માના કલ્યાણનું કારણ વૈરાગ્ય અને જ્ઞાન છે તેને દુઃખદાયક બાણે છે. ૬.

રોકી ન ચાહ નિજ શક્તિ સ્ત્રોય, શિવરૂપ નિરાકુલતાન જોય ।
યાહી મતીતિત કલુક જ્ઞાન, સો દુઃખદાયક અજ્ઞાન જાન ॥૭॥

નિજ શક્તિ=આત્મ-શક્તિ નિરાકુલતા=અતારહિત મોક્ષસુખ
 યાહી=એવી પ્રતીતિ=અદ્વા દુઃખદાયક=દુઃખ દેનાર
 દુઃકષુક=કંઈ સો=તે અજ્ઞાન=મિથ્યા જ્ઞાન

ભાવાર્થ:—મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ પોતાના આત્માની શક્તિને ખોવાથી ઇચ્છાઓને રોકી શકતો નથી, અને આનંદસ્વરૂપ ચિંતા રહિત મોક્ષસુખને ભેતો નથી, એવી મિથ્યા દર્શનની અદ્વા સહિત જે કંઈ જ્ઞાન છે, તે બધું દુઃખદાયક મિથ્યા જ્ઞાન બાજી. ૭.

इनजुत विषयनिमें जो प्रवृत्त, ताकौं जानो मिथ्याचरित्र ।
 यों मिथ्यात्वादि निसर्ग जेह, अब जे गृहीत सुनिये सु तेह । २।

ઇનજુત=એ મિથ્યા દર્શન અને યો=એવી રીતે અબ=હવે
 મિથ્યા જ્ઞાન સહિત નિસર્ગ=અગૃહિત

મિથ્યાત્વના બે પ્રકાર:—૧-ગૃહિત-જે આ ભવમાં ગ્રહણ કર્યું હોય તે-જેમકે કુદેવોને દેવ માનવા, કુગુરુને ગુરુ માનવા, અને કુધર્મને ધર્મ માનવો.

૨-અગૃહિત-જે સ્વભાવથીજ અનાદિ કાલથી જીવની સાથે હોય તે-જેમકે હું સુખી છું, દુઃખી છું, વગેરે.

ભાવાર્થ:—એ મિથ્યા દર્શન અને મિથ્યા જ્ઞાન સહિત વિષયોમાં જે પ્રવૃત્તિ કરવી તે મિથ્યા ચારિત્ર બાજી, એવી રીતે અગૃહિત મિથ્યા દર્શન, મિથ્યા જ્ઞાન અને મિથ્યા ચારિત્ર છે. હવે જે ગૃહિત છે તે સાંભળો-૮.

जो कुरुरु कुदेव कुधर्म सेव, पौषैं चिर दर्शनमोह एव ।
 अंतर रागादिक धरैं जेह, बाहर धन अवरतैं सनेह ॥
 धारैं कुलिंग लहि महत भाव, ते कुरुरु जन्म जल उपलनाव ।

સેવ=સેવા કરે-માને	કુલિંગ=ખોટા વેશ
પોષિં=મજબૂત કરે	ઉપલ=પત્થર
દર્શનમોહ=મિથ્યાત્વ	અંતર=મનમાં
અંબર=કપડું	સનેહ=મોહ

સાવાર્થ—જે કુશુર, કુદેવ, અને કુધર્મને માને છે, તે મિથ્યાત્વને મજબૂત કરે છે. અંતરમાં તેા જે રાગ દ્વેષ વગેરે રાખે છે અને બહારથી કપડાં વગેરે ઉપર મોહ રાખે છે, હ. ખોટા વેશ ધારણ કરે છે, અને પોતાને મોટા માને છે, તે બધા કુશુરો છે અને તે પત્થરની નાવ જેવા છે.

જે રાગદ્રેષમલકરિ મલીન, વનિતા-ગદાદિજુત ચિહ્ન ચીહ્ન ।
તે हैं कुदेव तिनकी जु सेव, शठ करत न तिन भव-भ्रमण छेव ॥

મલીન=મેલા	વનિતા=સ્ત્રી	ગદાદિ=ગદા વગેરે
શઠ=ભૂર્ષ	ભવ=સંસાર	છેવ=કાપવું

સાવાર્થ—જે દેવો રાગ દ્વેષ રૂપી મેલથી મેલા છે, સ્ત્રી ગદા વગેરે હથિયારો રાખે છે, (૧૦.) તે બધા કુદેવો છે. તેને જે સેવે છે, તે સંસારના ભ્રમણને કાપી શકતો નથી.

रागादि भावहिंसा समेत, दर्वित त्रस थावर मरण खेत ।

जे क्रिया तिन्हैं जानहु कुधर्म, तिन सरधैं जीव लहै अशर्म । ११।

याकूं गृहितमिथ्यात जान, अब सुन गृहीत जो है अज्ञान । १२।

ભાવહિંસા=મન દુખાવવું	સરધૈ=માને	અશર્મ=દુઃખ
ચાકું=એને	અજ્ઞાન=મિથ્યાજ્ઞાન	

હિંસાના બે પ્રકાર—૧-આવ હિંસા=રાગદ્વેષ ક્રોધ માન માયા લોભ વગેરે કરવો તે. ૨-દ્રવ્ય હિંસા=ત્રસ સ્થાવર જીવોનો ધાત કરવો તે.

ભાવાર્થ—જે કામોમાં રાગદ્વેષ વગેરે ભાવ પેદા થાય તે ભાવ હિંસા છે અને ત્રસ સ્થાવર જીવોનો ઘાત કરવો તે દ્રવ્ય હિંસા છે. (૧૧) એવી રીતે જેમાં હિંસા થાય છે અને ધર્મ માને છે, એ ક્રિયાને કુધર્મ કહે છે. એ કુધર્મને માને છે તે દુઃખ પામે છે, એવી રીતે અને ગૃહિત મિથ્યાત્વ જાણ્યો. હવે જે અગૃહિત મિથ્યાત્વ છે તે સાંભળો. ૧૨.

एकान्तवाद—दूषित समस्त, विषयादिक पोषक अप्रशस्त ।

कपिलादिराचित श्रुतका अभ्यास, सो है कुबोध बहु देन

त्रास ॥१३॥

એકાન્તવાદ=એકાન્ત પક્ષથી દૂષિત=દોષિત થયેલાં સમસ્ત=બધાં, સર્વે વિષયાદિક=વિષય કષાય વગેરે પોષક=દૃઢ કરનારાં અપ્રશસ્ત=ખોટાં કપિલાદિ=કપિલ વગેરેનાં કુબોધ=મિથ્યાજ્ઞાન રચિત=રચેલાં શ્રુતકા=શાસ્ત્રનો અભ્યાસ=ભણવું દેન=દેનાર

ભાવાર્થ—જે શાસ્ત્રો એકાન્ત પક્ષથી દોષિત થયેલાં છે, જે વિષય કષાય વગેરે દૃઢ કરનારાં છે, જે કપિલ વગેરેનાં રચેલાં છે, એવાં સર્વે ખોટાં શાસ્ત્રોને ભણવાં તે બધું મિથ્યાજ્ઞાન છે. અને તે બહુ દુઃખ દેનાર છે. ૧૩.

जौ ख्याति लाभ पूजादि चाह, धरि करन विविध विष देह दाह ।

आतम अनात्मके ज्ञान हीन, जे जे करनी तन करन छीन ।१४।

ખ્યાતિ=નામ વિવિધ=અનેક પ્રકારે કરણી=કાર્ય અનાતમ શરીર વગેરે જ્ઞાનહીન=જ્ઞાન વગર છીન=નાશ કરનારી

ભાવાર્થ—જે પોતાના નામ માટે, પૈસા ટકાના લાભ માટે અને પોતાના પૂજા-પ્રતિષ્ઠાની ઇચ્છા મનમાં ધારીને અનેક પ્રકારે શરીરને બાળે છે, તથા આત્મા અને શરીરના

જ્ઞાન વગર જે અધર્મ કાર્ય કરે છે તે બધાં શરીરને નાશ કરનારાં છે. એ બધું ગૃહિત મિથ્યાચારિત્ર છે. ૧૫.

તે સર્વ મિથ્યાચારિત્ર ત્યાગ, અથવા આત્મકે હિત-પંથ લાગ ।

જગજ લ મળકા દેય ત્યાગ, અથવા “દૌલત” નિજ આત્મ
મુપાગ ॥ ૧૬

યાગ=છોડી દે પાગ=લીન થા પંથ=માર્ગ નિજ આત્મ=પોતાના આત્મામાં

ભાવાર્થ—(તથા ભલુતિ લગાવવી, પંચાગ્નિ તપવી, નખ દેશ વધારવા) તે બધું મિથ્યાચારિત્ર ત્યાગી દે અને હવે આત્માના કલ્યાણના માર્ગમાં લાગ અને આ જગતની ભ્રમણા-બળને ત્યાગી કર્મને હવે હે દૌલતરામ ! પોતાના આત્મમાં લીન થા. ૧૫.

બીજી ઢાળનો સારાંશ.

આ સંસારની ચારે અતિયોમાં ફેરવનાર મિથ્યા દર્શન, મિથ્યા જ્ઞાન અને મિથ્યા ચરિત્ર છે, તેજ બહુ દુઃખ દેનારાં છે. એ ત્રણના બે ભેદ છે—૧ ગૃહિત અને ૨ અગૃહિત. જે અનાદિ કાળથી આત્માની સાથે સ્વભાવથીજ હોય તે તો અગૃહિત છે અને જે આ ભવમાં ગ્રહણ કર્યું હોય તે ગૃહિત છે.

આત્મા અને શરીરને એક નિશ્ચય કરવા તે અગૃહિત મિથ્યા દર્શન છે. આત્મા અને શરીરનો ભેદ ન સમજવો તે અગૃહિત મિથ્યા જ્ઞાન છે. રાત દહાડો ખાવા પીવામાં અને વિષયોમાં મગ્ન લગાડવું તે અગૃહિત મિથ્યા ચારિત્ર છે, એવી રીતે અગૃહિત મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ છે. કુદેવ, કુશુર, કુધર્મને સાચા માનવા તે ગૃહિત મિથ્યા દર્શન છે,

વિષયકથાયોને વધારનારાં શાસ્ત્રો બધાંવાં તે ગૃહિત મિથ્યા
આશિર છે—એવી રીતે ગૃહિત મિથ્યા જ્ઞાન છે.

એ ત્રણેને છોડીને આત્માનું બહુ કરવું એ ખીલ
ઢાલનો સાર છે.

ત્રીજી ઢાલ—(નરેન્દ્ર છંદ—જોગીરાસા.)

આતમકો હિત હૈ સુખ સો સુખ, આકુલતા-વિન કહિયે ।
આકુલતા શિવમાંહી ન તાતેં, શિવમગ લાગ્યૌં ચહિયે ॥
સમ્યકદર્શન-જ્ઞાન-ચરન શિવ, મગ સો દુવિધિ વિચારો ।
જો સત્યારથ-રૂપ સો નિશ્ચય, કારણ સો વ્યવહારો ॥૧॥

આકુલતાવિન=નરાકુલતા આકુલતા=ચિંતા શિવમાંહી=મોક્ષમાં
ચરણ=આશિર નિરાકુલતા=આકુલતા ન હોય તે
શિવમગ=મોક્ષ માર્ગ ચહિયે=જોઈએ દુવિધિ=બે પ્રકારનો.

ભાવાર્થ:—આત્માનું બહું સુખ છે, તે સુખ નરાકુ-
લતાને ઠહીએ. આકુલતા મોક્ષમાં નથી, તેથી મોક્ષમાર્ગમાં
લાગવું જોઈએ. સમ્યક્ દર્શન, સમ્યક્ જ્ઞાન અને સમ્યક્
આશિર એ ત્રણ મોક્ષનો માર્ગ છે અને તે મોક્ષમાર્ગ ૨
પ્રકારનો છે—૧ નિશ્ચય. ૨ વ્યવહાર. જે સત્ય સ્વરૂપ છે તે
નિશ્ચય મોક્ષ માર્ગ છે. અને જે નિશ્ચયનું કારણ છે તે
વ્યવહાર મોક્ષ માર્ગ છે. ૧.

પર દ્રવ્યનતેં મિત્ર આપમેં, રુચિ સમ્યક્ત મલા હૈ ।

આપ રૂપકો જાનપનો સો, સમ્યક્જ્ઞાન કલા હૈ ॥

આપ રૂપે લીન રહે થિર, સમ્યકચારિત સોઈ ।

અવ વિવહાર મોક્ષ-મગ સુનિયે, હેતુ નિયતકો હોઈ ॥૨॥

પરદ્રવ્યનતે=ખીજાં દ્રવ્યોથી

મોખમગ=મોક્ષ માર્ગ

ભિન્ન=જુદો

નિયત=નિશ્ચય

શ્રિયે=શ્રદ્ધાન

આપમે=આત્મામાં

ભાવાર્થ:—ખીજાં દ્રવ્યોથી આત્માને જુદો બાણીને પોતાના આત્માનું શ્રદ્ધાન કરવું તે નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન છે. પોતાના આત્માના સ્વરૂપને બાણીનું તે નિશ્ચય સમ્યગ્જ્ઞાન છે, અને આત્માના સ્વરૂપમાં લીન રહેવું—સ્થિર થવું તે નિશ્ચય સમ્યક્ ચારિત્ર છે. હવે વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ કહું છું તે સાંભળો. તે નિશ્ચયનું કારણ છે. ૨.

જીવ અજીવ તત્ત્વ અરુ આશ્રય, બંધ રુ સંવર જાનો ।

નિર્જર મોક્ષ કહે જિન તિનકોં, જ્યોંકો ત્યોં સરધાનો ॥

હૈ સોઈ સમકિત વ્યવહારી, અવ ઇન રૂપ વચ્ચાનોં ।

તિનકો સુન સામાન્ય વિશેષૈ, દિદ પ્રતીતિ ઉર આનો ॥૩॥

અરુ=અને ત્યોં=તેવી રીતે સામાન્ય=વસ્તુ સાધારણ સ્વરૂપ

અજ્યોં=અજીવ રીતે ઉર=મન

વિશેષૈ=વસ્તુનું વિશેષ સ્વરૂપ

દિદ પ્રતીતિ=પાકું શ્રદ્ધાન

ભાવાર્થ—જીવ, અજીવ, આશ્રય, બંધ, સંવર, નિર્જર અને મોક્ષ એ ૭ તત્ત્વ જાનેંદ્ર ભગવાને બેળી રીતે દર્શાવે છે, તેવી રીતે શ્રદ્ધાન કરવાં તે વ્યવહાર સમ્યગ્દર્શન છે, હવે એનું સામાન્ય અને વિશેષ સ્વરૂપ કહું છું તે સાંભળો અને પાકું શ્રદ્ધાન મનમાં લાવો. ૩.

બહિરાતમ અંતરઆતમ પર-માતમ જીવ ત્રિધા હૈ ।

દેહ જીવકો એક ગિનૈં બહિ,-રાતમ તત્વ મુધા હૈ ॥

ઉત્તમ મધ્યમ જઘન્ય ત્રિવિધકે, અંતરઆતમ જ્ઞાની ।

દ્વિવિધ સંગ વિન શુધ ઉપયોગી, મુનિ ઉત્તમ નિજ ધ્યાની ॥૪॥

બહિરાતમ=મિથ્યાદષ્ટિ અંતરઆતમ=સમ્યક્ જ્ઞાની ત્રિવિધ=૩ પ્રકારના
દ્વિવિધ=૨ પ્રકારના ત્રિધા=૩ પ્રકારના મુધા=મૂર્ખ સંગ=પરિશ્દ
ઉપયોગી=પરિણામી નિજધ્યાની=આતમધ્યાની

ભાવાર્થ:—બહિરાતમા, અંતરાતમા, અને પરમાતમા એમ ૭૫ ૩ પ્રકારના હોય છે. તેમાં જે શરીર અને આતમાને એક ગણે છે તે ત.વેથી અબાણ બહિરાતમા (મિથ્યાદષ્ટિ) ૭૫ છે. ઉત્તમ, મધ્યમ, અને જઘન્ય એમ અંતરાતમા ૩ પ્રકારના છે, તેમાં બંને પ્રકારના પરિશ્દ વગરના, શુદ્ધ પરિણામી અને આતમધ્યાની મુનિરાજ ઉત્તમ અંતરાતમા છે. ૪.

૨ પ્રકારના પરિશ્દ.

૧૪ પ્રકારના અંતરંગ—૧ મિથ્યાત્વ=તત્ત્વોનું અશ્રદ્ધાન ૨ ક્રોધ=(ગુરસો) ૩ માન=(અભિમાન) ૪ માયા=(કપટ) ૫ લોભ=(અસં-તોષ) ૬ હાસ્ય=(હસવું તે) ૭ રતિ=(પ્રીતિ) ૮ અરતિ=(અશ્રી) ૯ શોક=(દિલગીરી) ૧૦ ભય=(ભીક) ૧૧ ગુણુપ્પાસ=(ગ્લાનિ) સુગ ૧૨ સ્ત્રીવેદ=(પુરૂષના ભાવ) ૧૩ પુરૂષ વેદ=(સ્ત્રીના ભાવ) ૧૪ નંપુસંક વેદ=(સ્ત્રી પુરૂષ બંનેના ભાવ.)

૧૦ પ્રકારના બાહ્યરંગ (બહારના)—૧ ક્ષેત્ર=ખેતર, ૨ વાસ્તુ=ઘર, ૩ હિરણ્ય=રૂપું, ૪ સુવર્ણ=સોનું, ૫ ધન=ગાય બેંસ વગેરે ઢોર, ૬ ધાન્ય=અનાજ, ૭ દાસી=નોકરી કરનાર બાઈ, ૮ દાસ=નોકર, ૯ કુપ્ય=કપડાં વગેરે, ૧૦ ભાન્ડ=વાસણુ વગેરે.

મધ્યમ અંતરઆતમ હૈં જે, દેશવ્રતી આગારી ।

જઘન કહે અવિરત સમદૃષ્ટી, તીનોં શિવમગ ચારી ।

સકલ નિકલ પરમાતમ દ્વૈ વિધિ, તિનમેં ધાતિ નિવારી ।

શ્રીઅરહંત સકલ પરમાતમ, લોકાલોક નિહારી ॥૫॥

દેશવ્રતી=૧૨ વ્રત પાળનાર આવક નિકલ=શરીર વગરના
આગારી=ગૃહસ્થી સકલ=શરીર સહિત ચારી=ચાલનારા
નિવારી=દૂર કરનારા નિહારી=જોનારા ધાતિ=૪ ધાતિયાં કર્મ
અવિરત સમદૃષ્ટિ=૧૨ વ્રત નિયમથી ન પાળે તે

૪ ધાતિયાં કર્મ=જે આત્માના સ્વભાવનો ધાત કરે તે.
૧ જ્ઞાનાવરણી=જ્ઞાનને રોકે તે. ૨ દર્શનાવરણી=દર્શનને રોકે તે. ૩
મોહનીય=મોહ કરાવે તે. ૪ અંતરાય=વિધ્ન કરે તે.

ભાવાર્થ:—જે ગૃહસ્થી (૧૨ વ્રત પાળનાર) આવક
છે તે મધ્યમ અંતરાત્મા છે. જે અવ્રત સમ્યગ્દૃષ્ટિ છે
તે જઘન્ય અંતરાત્મા છે, એ ત્રણે મોક્ષ-માર્ગમાં ચાલ-
નારા છે. સકલ અને નિકલ એવી રીતે પરમાત્મા
૨ પ્રકારના છે તેમાં ૪ ધાતિયાં કર્મને દૂર કરનારા,
લોક અલોકને જોનારા અરહંત ભગવાન તે શરીર સહિત
સકલ પરમાત્મા છે. ૫.

જ્ઞાનશરીરી ત્રિવિધિકર્મ-મલ, -વર્જિત સિદ્ધ મહંતા ।

તે હૈં નિકલ અમલ પરમાતમ, ભોગેં શર્મ અનંતા ॥

બહિરાતમતા હેય જાનિ તજિ, અંતર આતમ હૂજૈ ।

પરમાતમકો ધ્યાય નિરંતર, જો નિત આનંદ પૂજૈ ॥૬॥

વર્જિત=રહિત (વિનાના) બહિરાતમમા=બહિરાતમપણુને
અમલ=નિર્મલ શર્મ=સુખ દ્વૈ=થાઓ ધ્યામ=ધ્યાન ધરીને
નિરતર=હંમેશ હેય=છોડવાલામક

ભાવાર્થ:—જેને (સિદ્ધ ભગવાને) જ્ઞાન એજ શરીર છે, જે ૩ પ્રકારના કર્મના મેલથી રહિત છે, અને અનંતા સુખ લોખવે છે, એવા સિદ્ધ ભગવાન નિકલ પરમાત્મા છે. બહિરાતમપણુને છોડવા લાયક જાણીને તજીદો અને અંતરાત્મા થાઓ તથા પરમાત્માનું ધ્યાન ધરીને હંમેશાં આનંદમાં રહો. ૬.

૩ પ્રકારનાં કર્મ.

૧ દ્રવ્યકર્મ=જ્ઞાનાવરણીય વગેરે ૮ કર્મ. ૨ ભાવકર્મ=રાગદ્વેષ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ વગેરે. ૩ નોકર્મ.

નોકર્મ ૩ પ્રકારનાં.

૧ ઔદારિક શરીર=નાથવંત સ્થુલ શરીર (મનુષ્ય પશુને હોય છે)
૨ વૈક્રિયક શરીર=જેવું શરીર કર્મનું હોય તેવું શાય (દેવ અને નારકાઓને.)

૩ આહારક શરીર=ઋદ્ધિધારી મુનિઓને પદાર્થમાં કંઈ શંકા શાય ત્યારે મુનિના મસ્તકમાંથી નીકળી કેવલીના દર્શન કરી પાછું મુનિનાં શરીરમાં પેસી જાય છે અને તેથી શંકા દૂર શાય છે.

૮ કર્મ બે પ્રકારનાં.

૪ ધાતીયાં કર્મ=જે આત્માના સ્વભાવનો ધાત કરે તે (૫ માં છેદમાં.) ૪ અધાતીયાં કર્મ=૧ આયુ-(ચારે ગતિઓના શરીરમાંથી એક ગતિમાં રોકી રાખે તે), ૨ નામ (શરીરનાં આંગોપાંગ બનાવે તે), ૩ વેદની (સુખ દુઃખ આપે તે), ૪ ગોત્ર (ગિય કુળમાં જન્મ આપે તે)

ચેતનતા વિન સો અજીવ હૈ, પંચ મેદ તાકે હૈં ।

પુદગલ પંચ, વરન રસ પન, ગંધ દુ ફરસ વસુ જાકે હૈં ॥

જિય પુદ્ગલકો ચલન સહાર્દ, ધર્મદ્રવ્ય અનરૂપી ।

તિષ્ઠત હોય અધર્મ સહાર્દ, જિન બિન મૂર્તિ નિરૂપી ॥૭૧॥

ચેતના=જ્ઞાન દર્શન તાકે=તેના વસુ=આઠ દ્રવ્યે જિન=જિનેશ્વર
અનરૂપી=રૂપ વગરનું (અરૂપી) તિષ્ઠત=રોકવામાં નિરૂપી=કઢી છે રસ=સ્પર્શ
પુદ્ગલ=જે પુરાણ જાય અને ગળાણ જાય અર્થાત્ જેનાં પરમાણુ

મળી જાય અને છુટા થઈ જાય તે. એનાં ૨૦ ગુણ હોય છે.

પંચ વરણુ=પાંચ રંગ (લીલો, લાલ, કાળો, પીળો અને સફેદ)

પંચ રસ=પાંચ રસ (ખાટો, મીઠો, તીખો, કડવો, અને કષાયલો)

વસુ ફરસ=૮ સ્પર્શ (ગરમ, ઠંડો, હલકો, ભારી, કોમલ, કઠોર,
લુખો, અને ચીકણો)

દો ગંધ=બે પ્રકારની ગંધ (સુગંધ અને દુર્ગંધ)

ભાવાર્થ—જેમાં ચેતના એટલે જાણવા જેવાની શક્તિ
ન હોય તે અણુવ છે. એના પાંચ લેહ (પ્રકાર) છે. (પુદ્ગલ,
ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને કાલ). પહેલો લેહ—પુદ્ગલમાં
૫ રંગ, ૫ રસ, ૨ ગંધ અને ૮ સ્પર્શ હોય એવા ૨૦
ગુણ હોય છે. બીજો લેહ અધર્મ દ્રવ્ય છે, જે અણુવ અને
પુદ્ગલને ચાલવામાં સહાય કરે છે અને મૂર્તિ રહિત (અરૂપી)
છે. ત્રીજો લેહ અધર્મ દ્રવ્ય છે, જે અણુવ અને પુદ્ગલને
જ્યારે તે પોતપોતાની મેળે શેકાઈ જાય છે ત્યારે તેને
શેકવામાં સહાય કરે છે. એને પણ જિનેન્દ્ર ભગવાને અમૂ-
ર્તિ ક કહ્યું છે. ૭.

સકલ દ્રવ્યકો વાસ જાસમેં, સો આકાશ પિછાનો ।

નિયત વર્તના નિશદિન સો વ્યવ,—હાર કાલ પા માનો ॥

ચોં અજીવ અવ આશ્રવ સુનિયે, મન-વચન-કાય ત્રિયોગા ।

મિથ્યા અવિરત અરુ કષાય પર,—માદ સંહિત ઉપયોગા ॥૭૨॥

સકલ=સર્વે
વાસ=રહે છે
જાસમે=જેમાં

પિછાનો=જાણો
નિયત=નિશ્ચય
વર્તના=ફેરફાર

ચોં=એવી રીતે
ઉપયોગ=ભાવ
નિશ્ચિન=રાત્રિ દિવસ

ભાવાર્થ—ચોથો લેહ આકાશ દ્રવ્ય છે, જેની અંદર સર્વે દ્રવ્યો રહે છે (ત્રણે લોક આકાશની અંદર છે). પાંચમો લેહ કાળ દ્રવ્ય છે, તે બે પ્રકારે છે. પહેલો નિશ્ચય કાળ જેનું સ્વરૂપ સર્વે દ્રવ્યોને પરિવર્તન થવામાં મદદ કરવાનું છે. બીજો વ્યવહાર કાળ જે રાત દિવસ, ઘડી, પહોર, મીનીટના નામથી મનાય છે. એ પાંચ પ્રકારના અણુ છે, (એમાં અણુ દ્રવ્ય મેળવવાથી છ દ્રવ્ય કહેવાય છે). ત્રીજું તત્ત્વ આશ્રવ છે એનું સ્વરૂપ સાંભળો. કર્મોનું આત્માની પાસે આવવું અને જે કારણ માટે આવવું તે આશ્રવ છે, મન વચન અને કાયા એ ત્રણેનું હાલવું તે યોગ છે અને એથીજ કર્મનો આશ્રય થાય છે. ૨૫ મિથ્યાત્વ, ૧૨ અવિરત (વ્રત ન પાળવું તે), ૨૫ કષાય (કોષાદિ) અને ૧૫ પ્રમાદ (આળસ) એ ૫૭ સહિત ઉપયોગ અર્થાત્ આત્માનો ભાવ છે. ૮.

ये ही आतमको दुख कारण, तातैं इनको तजिये ।

जीव प्रदेश बंधे विधिसों सो, बंधन कबहुं न सजिये ॥

शम-दमतैं जो कर्म न आवैं, सो संवर आदरिये ।

तपबलतैं विधि-झरन निरजरा, ताहि सदा आचरिये ॥२॥

ચેહી=એજ

ઇનકો=એને

વિધિ=કર્મ (આદે)

તપ=ઇચ્છાઓને રોકીને ધ્યાન કરવું

કબહુ=કદિપણ

અરન=અપવું

તાહિ=તેને

ન સહિએ=ન કરીએ

શમ=સમતા (કષાયોને ઓછા કરવા)

દમ=ઇંદ્રિયોને મન વશ રાખવું તે

ભાવાર્થ:—એ બાવન આશ્વ (ભાવ) આત્માને દુઃખ દેવાવાળા છે એ માટે એને છોડવા જોઈએ. એજ ભાવોના કારણથી જીવના પ્રદેશ (સ્થાન) કમોથી બંધાઈ જાય છે. (એજ ચોથા બંધ તત્ત્વનું સ્વરૂપ છે) માટે હે ભાઈ ! એવું બંધન કઢિ કરવું નહીં જોઈએ. શમ અને હમથી આવતા કર્મ રોકાય છે તે પાંચમા સંવર તત્ત્વનું સ્વરૂપ છે. એનો આદર (સત્કાર) કરવો જોઈએ. તપના બળથી કર્મોનું ખરવું એટલે આત્માથી જુદા થવું તે છટ્ટી નિર્જરા તત્ત્વનું સ્વરૂપ છે. આ સંવર અને નિર્જરા તત્ત્વોને નિત્ય કામમાં લાવવાં જોઈએ. ૯.

સકલ કરમતે રહિત અવસ્થા, સો શિવ થિર મુખકારી ।
 શિવિવિધિ જો સરધા તત્ત્વનકી, સો સમકિત વ્યવહારી ॥
 દેવ જિનેંદ્ર ગુરુ પરિગ્રહ વિન, ધર્મ દયાજુત સારૌ ।
 ચેદુ માન સમક્ષિત્ત્વ કારન, અષ્ટ-અંગ-જુત ધારૌ ॥૧૦॥

રહિત=વિના-વગર શિવ=નિત્ય ચલવિધિ=એવી રીતે શિવ=મોક્ષ
 અવસ્થા=દશા-હાલત ચેદુ=એને અષ્ટઅંગ=૮ અંગ

ભાવાર્થ:—સર્વે (આઠે) કર્મોનાં છટ્ટી જવાથી જે આત્માની દશા થઈ જાય છે તે મોક્ષ છે જે સદા સ્થિર અર્થાત્ એકરૂપ અને સુખદાયી છે. આ સાતમા મોક્ષતત્ત્વનું સ્વરૂપ છે. એ પ્રમાણે સાતે તત્ત્વોનું મહાન કરવું તે સમગ્ર દર્શન છે. શ્રી જિનેંદ્ર અરિહંત ભગવાન દેવ, ૨૪ પ્રકારના પરિશદથી રહિત શુદ્ધ અને દયામયી કર્મ એ ત્રણે પક્ષ સમ્યગ્દર્શનનાં કારણ છે. એ સમ્યક્તને આઠ અંગ સહિત ધારણ કરો. ૧૦.

વસુ મદ ટારી નિવારિ ત્રિશઠતા, ષટ્ અન યતન ત્યાગૌ ।
 ચાદિક વસુ દોષ વિના, સંવગાદિ ચિત પાગૌ ॥
 અષ્ટ અંગ અરુ દોષ પચીસૌ, તિન સંક્ષેપદુ કહિયે ।
 વિન જાનેતેં દોષ ગુનનકૌં કેસે તજિયે ગહિયે ॥૧૧॥

વસુ મદ=આઠ મદ ષટ્ અનાયતન=૬ અધર્મનાં ઠેકાણાં
 ત્રિશઠતા=ત્રણ મૂઢતા કેસે=કેવી રીતે ગહિયે=ગ્રહણ કરિયે.

ભાવાર્થ:—૮ મદ, ૩ મૂઢતા, ૬ અનાયતન, અને
 શંકાદિક ૮ દોષ એવા ૨૫ દોષને છોડીને સંવેગ વગેરે
 ગુણોને ચિત્તમાં ધારણ કરો. હવે સમ્યક્ત્વનાં ૮ અંગ
 અને ૨૫ દોષોનું સ્વરૂપ ટુંકામાં કહું છું કેમકે તે દોષ
 અને ગુણ બહુ વગર ઠોઠપણુ દોષોને કેવીરીતે છોડે
 અને ગુણોને ગ્રહણ કરે ? ૧૧.

જિન-વચ્ચેં શઙ્કા ન ધાર વૃષ, ભવ-સુખ-ચાંછા માનૈ ।
 મુનિ-તન મલિન ન દેશ્વ વિનાથૈ, તત્ત્વ-તત્ત્વ પિછાનૈ ॥
 નિજગુન અર પર ઔગુન ઢાંકૈ, વા નિજધર્મ બદાથૈ ।
 કામાદિકકર વૃષતેં ચિગતે, તિજ્જપ્પાસુ સુ દિઢાથૈ ॥૧૨॥

વચ્ચ=વચન વૃષ=ધર્મ ધિનાવે=ગણાન કરે મલિન=મેલું
 શંકા=સંશય માનૈ=દૂર કરે બદાથૈ=વધારે ચિગતે=ડગતાં
 કામાદિક=કામ વગેરેથી પરકા=ખીળને દિઢાવે=સ્થિર કરે

ભાવાર્થ:—હવે આઠો અંગોનું સ્વરૂપ કહે છે:—
 ૧—જિનેશ્વર ભગવાનનાં કહિલાં વચનોમાં શંકા ન કરવી
 તે નિઃશંકિત અંગ છે.

૨—ધર્મસેવન કરીને સંસારનાં મુખોની વાંચા ન કરવી તે નિઃકાંક્ષિત અંગ છે.

૩—મુનિ મહારાજ કે બીજા ધર્માત્માનું શરીર મેલું ભેધને શ્લાનિ ન કરવી તે નિર્વિચિકિત્સા અંગ છે.

૪—ખોટાં અને ખરાં તત્ત્વને પીછાનીને ખોટાં તત્ત્વો (મૂઠતા)ને છોડી દેવાં તે અમૂઢદૃષ્ટિ અંગ છે.

૫—પોતાના ગુણ અને પારકાના દોષ (અવગુણ) ઢાંકવા (છુપાવવા) અથવા પોતાના ધર્મને વધારવો તે ઉપગૂઢન અંગ છે.

૬—કામ વગેરે કોઈ કારણને વશ થઈ ધર્મથી ઠોંધનું ચિત્ત હળી જતું હોય તેને ધર્મમાં સ્થિર કરવો તે સ્થિતિકરણ અંગ છે. ૧૨.

ધર્મીસૌં ગૃહ-વચ્ચ-પ્રીતોન્મ, કર નિજધર્મ દિપાવૈ ।

ઇન ગુનતૈ વિપીત દોષ વસુ, તિનકૌં સતત સ્વિપાવૈ ॥

પિતા ભૂપ વા માતુલ નૃપ જો, હોય ન તો મદ ઠાનૈ ।

મદ ન રૂપકો મદ ન જ્ઞાનકો, ધન બલકો મદ માનૈ ॥૧૩॥

ધર્મસિં=ધર્માત્મા ઉપર ગૌ=ગાય વચ્ચ=વાછરડું સમ=પેટે દિપાવૈ=શોભાવે પિતા=આપ ભૂપ=રાજા ઇન ગુનતૈ=એ ગુણથી સતત=હમેશાં પ્રીતિ=પ્રેમ પ્રિપાવૈ=દૂર કરે માનૈ=દૂર કરે માતુલ=મામા ઠાનૈ=રાખે.

ભાવાર્થ—૭-જેમ ગાય પોતાના વાછરડા ઉપર પ્રીતિ રાખે છે, તેવીજ રીતે ધર્મ ઉપર અને ધર્માત્માઓ ઉપર પ્રીતિ રાખવી તેને વાત્સલ્ય અંગ કહે છે.

૮—જૈન ધર્મનો મહીમા જેમ બને તેમ વધારવો તેને પ્રભાવના અંગ કહે છે. એ સમ્યક્ત્વના ૮ અંગોથી ઉલટા શકાદિ ૮ દોષ છે જે ૨૫ દોષોમાં ગર્જિત છે તેને સદા દૂર કરો.

હવે આઠ મહ કહે છે:—

- ૧—કુળમહ-પોતાનો પિતા રાજા હોય તેનો ગર્વ કરવો તે.
- ૨—જાતિમહ-પોતાના મામા રાજા હોય તેનો ગર્વ કરવો તે.
- ૩—રૂપમહ-પોતાનું શરીર સુંદર હોય તેનો ગર્વ કરવો તે.
- ૪—જ્ઞાનમહ-પોતે જ્ઞાનવાન હોય તેનો ગર્વ કરવો તે.
- ૫—ધનમહ-પોતાની પાસે ધન વધુ હોય તેનો ગર્વ કરવો તે.
- ૬—બલમહ-પોતે બળવાન હોય તો પોતાની તાકાતનો ગર્વ કરવો તે. ૧૩.

તપકો મદ ન મદ જુ પ્રભુતાકો, કરૈ ન સો નિજ જાનૈ ।

મદ ધારૈ તૌ યહી દોષ વસુ, સમકિતકો મલ ઠનૈ ॥

કુગુરુ-કુદેવ-કુટ્ટપ-સેવકકી, નહિં પ્રશંસ ઉચૈરૈ હૈ ।

જિનમુનિ જિનશ્રુતિ વિન કુગુરાદિક, તિન્હૈં ન નમન કરૈ હૈ । ૧૪।

મહ=અભિમાન-અંહકાર

ઠનૈ=કરે

કુટ્ટપ=કુધર્મ

પ્રભુતા=મોટાઇ

ધારૈ=કરે

પ્રશંસા=વખાણ

ઉચૈરૈ=કહે

જિનશ્રુતિ=જિનવાણી (શાસ્ત્ર)

સેવક=માનનારા

ભાવાર્થ:—૭-તપમહ-પોતે ઘણી તપસ્યા કરતો

હોય તો તેનો ગર્વ કરવો તે.

૮-પ્રભુતા મહ-પોતાની આજ્ઞા ઘણી ચાલતી હોય તો તેનો ગર્વ કરવો તે.

પોતાના આત્માને જુદો બાણીને ઉપલા આઠ મહ નહી કરવા જોઈએ. જો ગર્વ કરે તો એજ આઠ દોષ સમ્ય-કત્વને મેલું કરે છે. હવે છ અનાયતન કહે છે—ખોટા ગુરુ, ખોટા દેવ, ખોટા ધર્મ અને એ ત્રણેના સેવક એ છ ધર્મનાં આયતન (સ્થાન) નથી. એની પ્રશંસા નહી કરવી જોઈએ. જો પ્રશંસા કરે તો એજ છ દોષ થઈ જશે.

હવે ત્રણ મૂઢતા કહે છે—જિન ભગવાન અરિહંત, નિર્ગ્રન્થ મુનિ અને અરિહંતનું કહેલું શાસ્ત્ર એ સિવાય રાગી દેવ, પાખંડી ગુરુ, ખોટાં શાસ્ત્ર અને ખોટા ધર્મને સમ્યક્ત્વ નમસ્કાર કરતો નથી. જો નમન કરે તો એ ત્રણ દોષ લાગે છે. (આ પ્રમાણે ૨૫ દોષ પુરા થયા). ૧૪.

दोषरहित गुणसहित सुधी जे, सम्यकदरश सजै हैं ।

चरितमोहवश लेश न संजम, पै सुरनाथ जजै हैं ॥

गेहीं पै गृहमें न रचें ज्यों, जलमें भिन्न कमल है ॥

नगरनारैको प्यार यथा, कादेमें हेम अमल है ॥१५॥

સુધી=બુદ્ધિમાન	સંજમ=મત ઉપવાસ	પૈ=પણુ
સજૈ હૈ=પાળે છે	સુરનાથ=ધંદ્ર	જજૈ હૈ=પૂજે છે
લેશ=જરાપણુ	નમરનારી=વેસ્થા	જલ=પાણી
ગેહી=ગૃહસ્થી	રચે=લીન થાય	પ્યાર=હેત-ભાવ
રાહત=ન હોય તે	સહિત=સાથે-હોય તે	હેમ=સોનું.

ભાવાર્થ:—જે બુદ્ધિમાન ૨૫ દોષરહિત અને ૮ અંગ સહિત સમ્યગ્દર્શન પાળે છે તે (સમ્યગ્દષ્ટિ) આરિત્ર મોહનીય (કર્મ) ને વશ હોવાથી મત ઉપવાસ થોડા પણ ન કરી શકે તોપણ તે સમ્યક્દષ્ટિની ધંદ્ર મહારાજ પૂજા

કરે છે. એ કે તે ગૃહસ્થી છે, તોપણ ઘરમાં લીન થઈ જતો નથી. જેમકે પાણીમાં કમળ જીડું રહે છે, તેમ તે રહે છે. ઘર સાથે તેની પ્રીતિ વેશ્યાની પ્રીતિ જેવી રહે છે જે કંઈ સ્થિર રહેતી નથી, જેવી રીતે કાઠવમાં સોનું નિર્મલ રહે છે, તેવી રીતે ઘરમાં રહેતા છતાં પણ તે ગૃહસ્થી નિર્મલજ રહે છે. ૧૫.

પ્રથમ નરક વિન ષટ્ મૂ જ્યોતિષ, વાન ભવન खंड नारी ।
 થાવર વિકલત્રય પશુમે નહિં, ઉપજત સમ્યકધારી ॥
 ત્રીનલોક તિલુંકાલમાહિં નહિં, દર્શનસોં સુખકારી ।
 સકલ ધરમકો મૂલ યહી રસ,—વિન કરની દુઃખકારી ॥૧૬॥

ષટ્ મૂ=૭ પૃથ્વી (૭ નરક) વિકલત્રય=૨ ઇન્દ્રિય, ૩ ઇન્દ્રિય, ૪ ઇન્દ્રિય જીવ
 વાન=વ્યંતર દેવ નારી=સ્ત્રી તિલુંકાલ=૩ કાલ (ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન)

ભાવાર્થ—સમ્યગ્દર્શનધારી જીવ આટલી જગ્યાએ મરીને નથી જતો—પહેલા નરક વગર ૬ નરકોમાં, જ્યોતિષી દેવમાં, વ્યંતર દેવોમાં, ભવનવાસી દેવોમાં, નપુંસકોમાં, સ્ત્રીની પર્યાયમાં, રથાવર એકેન્દ્રિયોમાં અને વિકલત્રય (એ, ત્રણ અને ચાર ઇન્દ્રિય જીવો) પશુઓમાં. ૩ લોકમાં અને ૩ કાળમાં સમ્યગ્દર્શન જેવું કોઈ સુખકારી નથી. સર્વે ધર્મનું મૂળ એ સમ્યગ્દર્શનજ છે. એના વગર જેટલી કિંચિત્ છે તે સર્વ દુષ્કારી છે. ૧૬.

મોક્ષમહલકી પરથમ સીદી, યા વિન જ્ઞાન ચરિત્રા ।
 સમ્યક્તા ન લહે સો દર્શન, ધારૌ મવ્ય પવિત્રા ।

‘દૌલ’ સમગ્ર મુન ચેત સયાને, કાલ વૃથા મત સ્થોવૈ ।

યહ નરમવ ફિર મિલન કઠિન હૈ, જો સમ્યક્ નહિ હોવૈ ॥૧૭॥

સીદી=નીરસણી મા=એના સમ્યક્તા=સત્યપણું કાલ=વખત
 વૃથા=નકામે શિર=ફરીને હોવૈ=થાય દર્શન=સમ્યક્ દર્શન
 સયાને=હાથો (શાણો) મતખોવૈ=ખોય નહિ સમ્યક્=સમક્રિત-સમ્યક્દર્શન

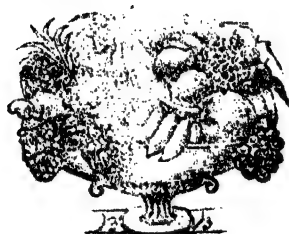
ભાવાર્થ:—આ સમ્યક્દર્શન મોક્ષરૂપી મહેલમાં ચઢવાની નિરસણી છે. એના વગર જ્ઞાન અને ચારિત્રને સમ્યક્પણું એટલે સત્યપણું પ્રાપ્ત થતું નથી એટલે મિથ્યા જ્ઞાન અને મિથ્યા ચારિત્ર કહેવાય છે. તેથી હે ભગ્ય જીવો! આવા પવિત્ર (નિર્મલ) સમ્યક્દર્શનને ધારણ કરો.

હે દોલતરામ સમજ ! સાંભળ અને ચેત. અને ડાહ્યો હોય તો વખત નકામે ખો (ગુમાવ) નહિ. જો આ જન્મમાં સમ્યક્દર્શન ન મળ્યું તો આ ઉત્તમ મનુષ્ય જન્મ ફરી ફરીને મળવો ઘણોજ કઠણ છે-૧૭.

ત્રીજી ઢાલનો સારાંશ.

સુખનું લક્ષણ નિરાકુલતા છે. તે સુખનો ઉપાય સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્ર છે. એ ત્રણના છે લેહ છે-૧ નિશ્ચય અને ૨ વ્યવહાર. વ્યવહાર છે તે નિશ્ચયનું કારણ છે. આત્માનો નિશ્ચય તે નિશ્ચય સમ્યક્દર્શન, આત્માનું જ્ઞાન તે નિશ્ચય સમ્યક્ જ્ઞાન અને આત્મામાં લીન થવું તે નિશ્ચય સમ્યક્ ચારિત્ર છે. જીવ વગેરે ૭ તત્ત્વોનું ધરાબર શ્રદ્ધાન કરવું તે વ્યવહાર સમ્યક્દર્શન છે. સાચા દેવ, સાચા ગુરૂ અને સાચા ધર્મનું શ્રદ્ધાન

કરવું તે વ્યવહાર સમ્યગ્દર્શનું કારણ છે. સમ્યગ્દર્શનમાં ૨૫ દોષ છે—શંકાદિક ૮ દોષ, ૮ મદ, ૬ અનાયતન અને ૩ મૂઢતા એ ૨૫ દોષ લગાવવા નહિ અને સમ્યગ્દર્શન નિર્મલ પાલવું જોઈએ. સમ્યગ્દર્શન ધર્મરૂપી વૃક્ષનું મૂળ છે, અથવા ધર્મરૂપી ઘરનો પાયો છે, એ માટે સૌથી પહેલાં મનુષ્યે સમ્યગ્દર્શન ધારણ કરવું જોઈએ. એના વગર સર્વ ધર્મક્રિયાઓ અતિશયકારી પુન્ય પેદા કરતી નથી. મનુષ્યનો ભવ અને ઉત્તમ કુલ મળવા છતાં પણ જો સમ્યગ્દર્શન ન મેળવ્યું તો, એને બહુભારે વખત ગુમાવી નાંખ્યો એવું બાણવું કેમકે ફરી ફરીને ઉત્તમ મનુષ્ય ભવ મળતો નથી. સમ્યગ્દર્શનનો મહિમા એવો છે કે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ મરીને ઉત્તમ મનુષ્ય કે ઉત્તમ દેવજ થાય છે—સ્ત્રીનો અવતાર આવતો નથી, નરકમાં જતો નથી. નરકમાં પણ જાય તો પહેલા નરકથી આગળ જતો નથી એ માટે હે જીવ્ય જીવો ! જેમ અને તેમ શાસ્ત્ર સ્વાધ્યાય કરીને તથા સત્સંગતિ મેળવીને તત્વોનું સ્વરૂપ સમજો અને સમ્યગ્દર્શન રૂપી રત્નથી પોતાના આત્માને પવિત્ર કરો.

(૩૨)

ચોથી હાલ.

હાહરિ.

સમ્યકશ્રદ્ધા ધારિ પુનિ, સેવહુ સમ્યક્જ્ઞાન ।

સ્વપર અર્થં બહુ ધર્મજુત, જો પ્રગટાવન માન ॥

સમ્યક શ્રદ્ધા=સમ્યક્ દર્શન	સ્વ=આત્મા	પર=પારકા-ખીજના
પુનિ=પછી	સેવહુ=સેવા	અર્થ=પદાર્થ જ્ઞાન=સૂચ

બાવાર્થ—સમ્યક્દર્શન ધારણ કર્યા પછી, સમ્યક્જ્ઞાનની સેવા કરો (ધારણ કરો). એ સમ્યક્જ્ઞાન ધણા ધર્મ એટલે સ્વભાવોને રાખવાવાળા આત્મા અને અન્ય પદાર્થોને પ્રકાશ કરવા માટે સૂચ સમાન છે.

સમ્યકસાથે જ્ઞાન, હોય પૈ ભિન્ન અરાધૌ ।

લક્ષણ શ્રદ્ધા જાન, દુહૂમેં મેદ અવાધૌ ॥

સમ્યક=સમ્યક્દર્શન-સમકિત	અરાધૌ=સમજે
અવાધૌ=નિર્વિદ્ધ	દુહૂમેં=એ બેમાં

બાવાર્થ—સમ્યક્દર્શનની સાથેજ જે જ્ઞાન થાય છે તે સમ્યક્જ્ઞાન કહેવાય છે. ખંનેને બુદ્ધા બુદ્ધા સમજવા બોધએ કેમકે ખંનેના લક્ષણમાં ભેદ છે-કારણ કે સમ્યક્દર્શનનું લક્ષણ શ્રદ્ધા કરવી એ છે અને સમ્યક્જ્ઞાનનું લક્ષણ ખરાબર બણવું તે છે. આ પ્રકારે ભેદ હોવા છતાં કોઈ બાધ આવતી નથી.

સમ્યક કારણ જાન, જ્ઞાન કારજ હૈ સોઈ ।

યુગપત હોતે હૂ, પ્રકાશ દીપકતેં હોઈ ॥

કારણ=કાર્ય યુગપત=એકી સાથે દોતેહુ=થવા છતાં પણ
પ્રકાશ=અજવાળું દીપક=દીવો હોષ=થાય છે.

ભાવાર્થ:—કેમકે સમ્યગ્જ્ઞાન તો કારણ છે અને સમ્યગ્જ્ઞાન કાર્ય છે. જોકે એ બંને એકી સાથે થાય છે, છતાંપણ એમાં કાર્યકારણનો ભેદ છે. જેમકે દીવો ઠરતાની સાથેજ અજવાળું થાય છે પણ દીવો પ્રકાશનું કારણ છે. સમ્યક્ત્વ વગર એટલે ખરી શ્રદ્ધા થયા વગરના જ્ઞાનને સમ્યગ્જ્ઞાન નથી કહેવાતું.

तास भेद दो हैं परोच्छ, परतछि तिनमाहीं ।

मति श्रुत दोय परोक्ष, अक्ष मनैतें उपजाहीं ॥

अवधिज्ञान मनपर्जय, दो हैं देशप्रतच्छा ।

द्रव्यक्षेत्रपरिमाण लिये, जाँनैं जिय स्वच्छा ॥२॥

તાસ=તેના પરોક્ષ=જેથી આત્મા સ્વયં ન જોઈ શકે પણ ઇન્દ્રિયો અને
જીવ=જીવ અક્ષ=પાંચ ઇન્દ્રિયો મનની સહાયતાથી જાણે તે.
પરતછિ=પ્રત્યક્ષ=ઇન્દ્રિયો, અને મનની સહાયતા વગર આત્મા સ્વયં દેખે જાણે તે.
દેશપ્રત્યક્ષ=થોડાં પ્રત્યક્ષ સ્વચ્છ=નિર્મલ
અવધિજ્ઞાન=જે જ્ઞાનથી મર્યાદા રૂપે પૂર્વભવ વગેરે રૂપી પદાર્થ
જાણી શકાય તે.

મન: પર્યાયજ્ઞાન=ખીખીના મનની સુક્ષ્મ વાત જાણી લે એવું જ્ઞાન.

ભાવાર્થ:—સમ્યગ્જ્ઞાનના ૨ ભેદ છે-૧ પ્રત્યક્ષ એમાં મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન એ બે તો પરોક્ષ છે કેમકે એ પાંચે ઇન્દ્રિયો અને મનની સહાયતાથી જાણે છે. અવધિજ્ઞાન અને મનપર્યાયજ્ઞાન એ બે જ્ઞાન દેશ પ્રત્યક્ષ છે.

કેમકે નિર્મલ આત્મા એની દ્વારા રૂપીદ્રવ્ય અને થોડા ક્ષેત્રની વાત બાંધે છે. ૨.

૫ જ્ઞાન.

૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતિજ્ઞાન, ૩ અવાધજ્ઞાન, ૪ મન=પર્યાયજ્ઞાન ૫ કેવલજ્ઞાન.

સકલ દ્રવ્યકે ગુણ અનંત, પરજાય અનંતા ।

જાનૈં એકૈ કાલ, પ્રગટ કેવલિ ભગવંતા ॥

જ્ઞાન સમાન ન આન, જગતમેં, સુખકો કારન ।

इह परमामृत जन्म, जरामृतरोग निवारन ॥३॥

એકેકાલ=એકી વખતે	જ્ઞાન સમાન=જ્ઞાન જેવું	જરા=ધડપણ
મૃત=મરણ	આન=ખીણું	જગત=સંસાર
પરમામૃત=ઉત્તમ અમૃત	નિવારણ=દૂર કરનાર	

ભાવાર્થ:—પાંચમું સમ્યગ્જ્ઞાન કેવલજ્ઞાન છે તે સકલ પ્રત્યક્ષ છે. એની દ્વારા કેવલી ભગવાન એકજ સમયમાં સર્વે દ્રવ્યોના અનંત ગુણોને અને તેની અનંત અવસ્થાઓને પ્રકટ રૂપે, હાથેલીમાં રાખેલા આંખોની માફક બાંધે છે. આ જગતમાં જીવોને સુખ આપવાવાળો જ્ઞાન સમાન બીજો કોઈ પદાર્થ નથી. એ જ્ઞાનજ ઉત્તમ અમૃત જેવું છે. એ જ્ઞાનામૃત પીવાથી જન્મ, જરા અને મરણરૂપી ત્રણ અધાનક રોગ દૂર થઈ જાય છે. ૩.

कोटि जन्म तप तपे, ज्ञान विन कर्म झरैं जे ।

ज्ञानीके छिनमें त्रिगुणितें, सहज टरैं ते ॥

મુનિવ્રત ધાર અનંત વાર, ગ્રીવક ઉપજાયો ।

પૈ નિજ આત્મજ્ઞાન વિના, સુખ લેશ ન પાયો ॥૪૥॥

કોટીક=કરોડ વિન=વગર કર્મ ઝરે=કર્મ ખપે
તપ તપે=તપ કરે ટરે=ખપે છે છિનમે=ક્ષણવારમાં
ત્રિશુભિ=ત્રણ શુભિ (મન વચન કાયાને રોકવા)
ગ્રીવક=૧૬ સ્વર્ગ ઉપર ૯ ગ્રૈવેયક વિમાન છે (ત્યાંસુધી મિથ્યા દષ્ટી
તપ કરવાથી જાય છે)

ભાવાર્થ—જ્ઞાન વગર અજ્ઞાની જીવ કરોડો જન્મ
તપ કરે અને જેટલાં કર્મ ખપાવે છે, તેટલાંજ કર્મ જ્ઞાની
જીવ એક ક્ષણવારમાં ત્રણ શુભિથી (પોતાના મન વચન
ને કાયાને રોકવાથી) સહજમાં નાશ કરી દે છે. આ જીવ
અનંતવાર મુનિવ્રત ધારણ કરીને ૯ ગ્રૈવેયકમાં ઉપજ્યો
(જનમ્યો) પરંતુ આત્મજ્ઞાન વના જરા પણ સુખ થયું
નહિ ૪.

તૌતે જિનવ્ર કથિત, તત્ત્વ અભ્યાસ કરીજે ।

સંશય વિભ્રમ મોહ ત્યાગ, આપો લખિ લીજે ॥

યહ માનુષપરજાય સુકુલ, સુનિવો જિનવાની ।

ઈહ વિધિ ગયે ન મિલે, સુમાણે જ્યોં ઉદધિસમાની ॥૪૭॥

કથિત=કહેલાં આપ=આપા અભ્યાસ કરીજે=અભ્યાસ
સંશય=શંકા કરવી (જેમ આ ચાંદી છે કે સીપ છે)
વિભ્રમ=ઉલ્લટું માનવું (જેમ ચાંદીને સીપ સમજવી)
મોહ=કંઈ જાણવાની પરવા ન કરવી (જેમ રસ્તામાં જતાં પગે કંઈ
લાગ્યું તે “કંઈ હશે” એમ જાણીને તે જાણવાનો ઉદ્દેશ
ન કરવો તે.)

માનુષ પર્યાય=મનુષ્યનો અવતાર સુકુલ=ઉત્તમકુલ (આવકનું કુલ)
 મુનવો=સાંભળવાનો સુમણી=સુંદર રત્ન
 ઉદ્ધિ=દરિયો સમાની=પડી ભય, સમાધ ભય

ભાવાર્થ:—એથી જિનેંદ્ર ભગવાનનાં કહેલાં તત્ત્વો અને શાઓનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ અને સંશય, વિશ્વમ અને મોહ એ ત્રણે દોષોને છોડીને આત્માને બાંધવો જોઈએ. આ મનુષ્યનો અવતાર, આવકનું ઉત્તમ કુલ અને આ જિનવાણી સાંભળવાનો જોગ જે આ સમયે મળ્યો છે તે જો આ પ્રમાણે (આત્મ-જ્ઞાન થયા વગર) વીતી ગયો તો પછી એનું મળવું મુશ્કેલ છે. જેમકે દરિયામાં રત્ન પડી ભય તો ફરીને હાથમાં આવતું નથી. ૫.

ધન સમાજ ગજ 'બાજ, રાજ તો કાજ ન આવૈ ।

જ્ઞાન આપકો રૂપ ભયે, ફિર અચલ રહાવૈ ॥

તામુ જ્ઞાનકો કારન, સ્વપર વિવેક બચાનો ।

કોટિ ઉપાય બનાય, ભવ્ય તાકો ઊર આનો ॥૩॥

સમાજ=લોકોનો સમૂહ (ન્યાત ભત) ગજ=હાથી બાજ=ઘોડા
 કાજ=કામ ભયે=થવાથી ફિર=પછી
 અચલ=નિત્ય (સ્થિર) આપકો=આત્માનું તાસ=તે

ભાવાર્થ:—ધન, ન્યાતભત, હાથી, ઘોડા, રાજ એ તો આત્માને કાંઈ કામ આવતું નથી, પણ જ્ઞાન જે આત્માનું સ્વરૂપ છે તે દોવાથી આત્મા નિશ્ચલ રહે છે. એટલે કેવલજ્ઞાન અવસ્થા એળવીને એકરૂપ રહે છે. તે આત્મજ્ઞાનનું કારણ અને પર પદાર્થોનો વિવેક અર્થાત

એજ્ઞાન થવું કહેવાય છે માટે હે ભગ્ય ! કરોડો ઉપાય
કરીને પણ બને તેમ એ વિવેકને પોતાના ચિત્તમાં લાવો. ૬.

જે પૂરવ શિવ ગયે, જાહિં અવ આગે જૈહૈં ।

સો સવ મહિમા જ્ઞાનતની, મુનિનાથ કહૈં હૈં ॥

વિષય-ચાહ-દવ દાહ, જગતજન અરનિ દજ્ઞાવૈં ।

તામુ ઉપાય ન આન, જ્ઞાન ઘનઘાન બુજ્ઞાવૈં ॥૭॥

પૂરવ=પહેલાં	ભહિ=ભય છે	મુનિનાથ=જિનેંદ્ર
આગે=આગળ	જૈહૈં=જશે	દવદાહ=અગ્નિ
અરનિ=વન	તાસ=તેનો	દજાવે=ખાળે
જગત=સંસાર	જન=માણસ	ઘનઘાન=વરસાદ આન=ખીજો

ભાવાર્થ:—જેટલા પહેલાં મોક્ષ ગયા, અત્યારે જે
ભય છે, અને હવે આગળ જે જશે તે બધો સમ્યગ્ જ્ઞાનનોજ
પ્રભાવ છે, એવું મુનિઓના નાથ જિનેંદ્ર ભગવાન કહે છે.
પાંચ ઇંદ્રિયોના વિષયોની ચાહના એક બળતી આગ છે.
જગતના લોકો વનની સમાન છે તેને આગ ખાળી રહી છે. એ
આગને ઠંડી કરવાનો ઉપાય જ્ઞાનરૂપી મેઘોની વર્ષા સિવાય
ખીજો એક પણ નથી અર્થાત્ જ્ઞાનદ્વારા ભચાર કરવાથીજ
વિષયોની ઇચ્છા દૂર થાય છે. ૭.

પ્યપાપફલમાહિં, હરસ્વ વિલસ્વૌ મત માઈ ।

યહ પુદગલ પરજાય, ઉપજિ વિનૈસ ફિર થાઈ ॥

લ્હસ્વ વાતકી વાત, યહી નિશ્ચય હર લાવો ।

તોરિ સકલ જગદંદફંદ, નિજ આતમ ધ્યાવૌ ॥૮॥

વિલખો=શોક કરવો મત=નહિ વિનસે=નાશ થાય નિશ્ચય=નક્કી
 ઠંઠ=ઝગડા યહ=એ તોરિ=તોડી ધ્યાઓ=ધ્યાનધરો

ભાવાર્થ:—હે ભાઈ ! ધન વગેરે પુણ્યનું ફળ છે તેને
 બોધ પુણ્ય ન થા તથા રોગ, વિયોગ વગેરેને પાપનું ફળ
 બાણીને શોક ન કર કેમ કે એ પાપ પુણ્ય પુરુષ રૂપ
 કર્મની પર્યાયો છે, જે ઉપજે છે, નાશ થાય છે, ને વળી
 ફરી પેદા થાય છે. ટુંકામાં લાખ વાતની એક વાત એ છે
 કે તમે પોતાના મનમાં નિશ્ચય રાખો. ને તમારે જગતના
 સર્વે ઝગડા રગડા છોડીને નિત્ય એક આત્માનું ધ્યાન કરવું
 બોધ્યે. (મતલબ કે સંસારમાં જેટલો બને તેટલો રાગ
 ઓછો કરીને આત્માની સાથે પ્રીતિ કરો. એ પ્રયોજન નથી
 કે ગૃહસ્થ રહી સર્વે કામ છોડી આળસુ થઈ બાંધો પશુ-
 ન્યાયપૂર્વક ઉદ્ધમ કરો. જેટલો સમય આત્મવિચારને
 માટે બચાવી શકો તેટલું સાફ છે. ૮.

सम्यक्ज्ञानी होइ, बहुरि दृढ चारित लीजे ।

एकदेश अरु सकलदेश, तसु भेद कहीजै ॥

त्रसहिंसाको त्याग, वृथा थावर न सँघारै ।

पर वधकार कठोर निंघ, नहिं वयन उचारै ॥९॥

હોય=થઈને બહુરિ=પછી પરવધકાર=ખીજનો ધાત કરનારાં
 વૃથા=નકામા સંધારે=નાશ કરે નિંઘ=નિંદવાલાયક વયન=વચન

ભાવાર્થ:—સમ્યક્જ્ઞાની થઈને પછી દૃઢતાથી સમ્યક્-
 ચારિત્રને પાળવું બોધ્યે. (એ ચારિત્રના બે ભેદ છે ૧ સકલ
 દેશ ૨ એક દેશ. સકલાચારિત્ર મુનિ પાળે છે જેનું વર્ણન
 પાંચમી ઠાલમાં છે. અહીં દેશચારિત્રનું વર્ણન કરીએ છીએ.

કે જેને શ્રાવક પાળે છે. શ્રાવકોનાં ૧૨ વ્રત હોય છે તેને હવે ક્રમથી કહે છે) ત્રસ જીવોની હિંસાનો ત્યાગ કરે અને નકામો પાંચ સ્થાવર જીવોનો પણ નાશ ન કરે તે પહેલું અહિંસા અણુવ્રત છે, બીજા જીવોનો નાશ કરનારાં કઠોર અને નિંદ્ય વચ્ચે ન બોલવાં તે બીજું સત્ય અણુવ્રત છે. ૯.

जल मृत्तिका विन और नाहिं कछु गहैं अदत्ता ।

निजवनिता विन सकल, नारिसों रहैं विरत्ता ॥

अपनी शक्ति विचार, परिग्रह थोरो राखैं ।

दश दिशि गमनप्रमान ठान, तमु सीम न नाखैं ॥૧૦॥

જલ=પાણી	કચ્છું=કંઈ પણ	અદત્તા=આપ્યા વગર
મૃતિકા=માટી	ગહે=લે	વનિતા=સ્ત્રી
ઔર=બીજું	નિજ=પોતાની	નારી=સ્ત્રી
ઠાન=રાખી	સીમ=મર્યાદા	ગમન=જવાનું
		વિરત્તા=ઉદાસ (વિરક્ત)

સાવાર્થ—પાણી અને માટી વગર બીજા કોઈ બીજા આપ્યા વગર લે નહીં એ ત્રીજું અર્થોર્થ અણુવ્રત છે. પોતાની વિવાહીત સ્ત્રી સિવાય બીજા સર્વે સ્ત્રીઓથી ઉદાસ રહે તે ચોથું સ્વસ્ત્રી સંતોષ વ્રત છે. પોતાની શક્તિનો વિચાર કરીને જન્મ પર્યાંત ધન, મકાન વગેરેનું થોડું પ્રમાણ કરે કે એથી વધારે નહીં રાખીશ એ પાંચમું પરિબ્રહ્મ પરિમાણ વ્રત છે, (આ પાંચ અણુવ્રતો થયાં). હશે દિશાઓમાં જવાનું પરિમાણ કરીને તેની બહાર ન જવું તે છઠું દિવ્રત નામે પ્રથમ ગુણવ્રત છે. ૧૦.

તાહૂમેં ફિર ગ્રામ ગલી, ગૃહ બાગ બજારા ॥

ગમનાગમન પ્રમાન, ઠાન અન સકલ નેવા ॥

કાહૂકી ધન હાનિ, કિસી જય-હાર ન ચિતૈ ॥

દેય ન સો ઉપદેશ, હોય અઘ બનજ કૃષીતૈ ॥૧૧॥

તાહૂમેં=તેમાંથીપણુ

ગમનાગમન=જવા આવવાનું

ફિર=પાછું

ગલી=શેરી

પ્રમાણુ=હદ

ઠાન=રાખીને

આમ=ગામ

બાગ=બગીચો

અન=ખીલું

નિવારા=દૂર કરે

ગૃહ=ઘર

બજાર=ચોટું

કાહૂકી=કોઇની

કિસી=કોઇ

દેય=આપે

અઘ=પાપ

વનજ=વ્યાપાર

કૃષીતૈ=ખેતીથી

ધનહાનિ=ધનનો નાશ

ચિતૈ=ચિંતવે

સાવાર્થ:—જન્મ પર્વતની એ દશે દિશાઓની મર્યાદામાંથી પણ ઘટાડીને એક દિવસ, પાંચ દિવસ, દશ દિવસ એમ થોડા સમય માટે કોઇ ગામ, કોઇ ગલી, કોઇ ઘર કોઇ બાગ અને કોઇ બજાર સુધી જવા આવવાની મર્યાદા બાંધવી અને તેથી આગળ ન જવું તે સાતમું દેશવ્રત નામે ખીલું શુભવ્રત છે. કોઇના ધનનો નાશ થાયો કોઇની છૂત થયો, કોઇની હાર થયો, એવું ચિંતન કરવું તે પહેલું અપમ્યાન નામે અનર્થકંઠ છે તે ન કરવું. જેથી પાપનો પ્રચાર થાય એવો વ્યાપાર તથા ખેતી વગેરે કરવાનો ખીલને ઉપદેશ આપવો તે ખીલું પાપોપદેશ અનર્થકંઠ છે એવો ઉપદેશ ન કરવો બોધ્યો. ૧૧.

કર પ્રમાદ જલ ભૂમિ, વૃક્ષ પાવક ન વિરાધૈ ।

અસિ ધનુ હઠ દિસાવત્તન, નહિં દે જસ લાધૈ ॥

રાગ પકરતાર કથા, કવહૂં ન મુનીજૈ ।

ઔર હુ અનરચદંડ, હેતુ અઘ તિનૈં ન કીજૈ ॥૧૨॥

પ્રમાદ=આળસ	વિરાધૈ=નાશ કરે	વૃક્ષ=ઝાડ
હિંસાપકરણ=હિંસાનાં ઉપકરણ કોદાળી પાવડો વગેરે.	ધનુ=ધનુષ્ય	
હલ=હળ	દે=આપીને	કબહુ=કદીપણુ
યશ=જય	લાધૈ=મેળવે	આરહુ=ખીજાંપણુ

ભાવાર્થ:—પ્રમાદથી મતલબ વિના પાણી ઢાળવું જમીન ખોદવી ઝાડ કપાવવાં દેવતા સળગાવવો અને બુઝાવવો એ ત્રીણું પ્રમાદચર્યા નામે અનર્થદંડ છે એ ન કરવો. તરવાર, ધનુષ, હલ તથા ખીજા હિંસા કરવાવાળી વસ્તુઓ ખીજાને આપી ચશ મેળવવો તે ચોથું હિંસાદાન નામે અનર્થદંડ છે એ ન કરવું. જે કથાઓ, કહેવતોથી મનમાં રાત્રદ્રેષ થાય એવી સ્ત્રી, લોજન, રાજ કે ચોર કથા કહેવી કે સાંભળવી તે પાંચમું હુઃશ્રુતિ અનર્થદંડ છે તે નહિ કરવું. એ ચ પ્રકારનાં અનર્થદંડ સિવાય ખીજાં પણ અનર્થ કાર્ય કે જેથી વ્યર્થમાં ચાપનો ખંધ થાય તે નહિ કરવાં જોઈએ તથા શુભવ્રતનું સ્વરૂપ સમાપ્ત થયું. ૧૨.

ધર ઊર સમતાભાવ, સદા સામાયિક કરિયે ।

પર્વ ચતુષ્ટયમાર્હિં, પાપ તજિ પ્રોષધ ધરિયે ॥

ભોગ ઔર ઉપભોગ, નિયમ કરિ મમત નિવારૈ ॥

મુનિકૌં મોજન દેય, ફેર નિજ કરહિ અઠારૈ ॥૧૩॥

હિં=હિંદુ	સદા=હમેશાં	અઠાર=ભોજન	નિજ=પોતે
પર્વ ચતુષ્ટય=૪ પર્વ (૨ આઠેમ અને ૨ ચૌદશ)			

ભોગ=જે એકજવાર કામમાં આવે તે જેમકે ભોજન, ફૂલ વગેરે
ઉપભોગ=જે શરીશરીને કામમાં આવે તે જેમકે કપડું, ચોપડી વગેરે

ભાવાર્થ—મનમાં સમતાભાવ ધારણ કરીને શેજ એટલે વીતરાગ પરિણામ એકાંત સ્થાનમાં સામાયિક કરવું તે નવમું સામાયિક નામે પહેલું શિક્ષાવત છે. એક મહિનામાં જે આઠેમને જે ચોદશને હવસે પાપનાં કામ (આરંભ, વ્યાપાર વગેરે) છોડીને ઉપવાસ કરવો તે દશમું પ્રોપધો-પવાસ નામે બીજું શીક્ષાવત છે. ભોગ અને ઉપભોગ વસ્તુઓનો નયમ કરીને બીજી વસ્તુની મમતા દૂર કરવી તે અગ્યારમું ભોગોપભોગ પરિમાણ નામે ત્રીજું શિક્ષાવત છે. અને મુનીને (અથવા મધ્યમ પાત્ર આવક કે જઘન્ય પાત્ર ધર્મ શ્રદ્ધાની (જૈનીને) ભોજન આપીને પછી પોતે ભોજન કરે તે બારમું અતિથિ સંવિભાગ નામે ચોથું શિક્ષાવત છે. (એ ૪ શિક્ષાવત છે) ૧૩.

બારહવ્રતકે અતીચાર પન પન ન લગાવૈ ।

મ નસમય સંન્યાસ, ધારિ તસુ દોષ નશાવૈ ॥

યો શ્રાવકવ્રત પાલ, સ્વર્ગ સોલમ ઉપજાવૈ ।

તહૈતૈ ચય ન જન્મ પાય, મુનિ હૈ શિવ જાવૈ ॥૧૪॥

અતિચાર=દોષ મરણ સમૈ=મરતી વખતે હો=થઇને

પન પન=પાંચ પાંચ સંન્યાસ=સમાધિ મરણ

ભાવાર્થ—ઉપર કહેલા ૧૨ વ્રતના પાંચ પાંચ અતિચાર છે, તે બચાવવા બોધ્યો (આ અતિચારોનું સ્વરૂપ રત્નકરંડક આવકાચાર તથા તત્વાર્થસુત્રમાં બાણવું બોધ્યો) તથા આ વ્રતોને જન્મ પર્વત પાળીને મરણ વખતે

સમાધિ મરણુ ધારણુ કરવું જોઈએ. સમાધિ મરણુના પશુ પાંચ દોષ (અતિચાર છે તેને પશુ બચાવવા જોઈએ) એવી રીતે જે શ્રાવક પ્રતોને પાળે છે તે ૧૬મા સ્વર્ગમાં જઈને દેવ થાય છે અને તે ત્યાંથી આવીને મનુષ્યનો જન્મ લઈને મુનિ થઈને મોક્ષ ભય છે. ૧૪.

ચોથી ઠાલનો સારાંશ.

આ ૪ થી ઠાલમાં પહેલા વ્યવહાર સમ્યગ્જ્ઞાનનું સ્વરૂપ છે. સમ્યગ્દર્શન થયા પહેલાં જેટલું જ્ઞાન થાય છે, તે બધું કુજ્ઞાન કહેવાય છે. તેજ જ્ઞાન સમ્યક્ત્વ થયા પછી સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવાય છે. સમ્યગ્જ્ઞાનથીજ આત્મજ્ઞાન થાય છે, અને આત્મજ્ઞાનથી કેવલજ્ઞાન થાય છે, એ માટે બધાએ સમ્યગ્જ્ઞાન મેળવવું જોઈએ. સમ્યગ્જ્ઞાન મેળવવાને ઉપાય જૈન શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવો, બજવાં, બણાવવાં, સાંભળવાં સંભળાવવાં તથા વારંવાર ચિંતવન કરવું એ છે. જ્ઞાન થવાથી થોડી મહેનતથી ઘણા લવોના પાપ કપાઈ ભય છે. અજ્ઞાની માણસ કરોડો ભવોમાં પશુ તેટલાં પાપ ખપાવી શકતો નથી, એ માટે દરેક સ્ત્રી અને પુરુષે સમ્યગ્જ્ઞાન મેળવવું જોઈએ. સમ્યગ્જ્ઞાન પછી આવકનું એક દેશ વ્યવહાર સમ્યક્ચારિત્રનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. ગૃહસ્થી આવકનું ચારિત્ર ૧૨ પ્રત રૂપે છે. ઉત્તમ મનુષ્યભવ પામીને એને (બાર પ્રતને) જરૂર પાળવા જોઈએ. એ ૧૨ પ્રતના પાલવાથી સ્વર્ગમાં દેવ થાય છે અને પછી મનુષ્યનો અવતાર લઈ મુનિ થઈ મોક્ષ ભય છે.

પાંચમી ઢાલ-છંદ ચાલ.

મુનિ સદાલવ્રતો વડમાગી, ભવભોગનતૈં વૈરાગી ॥

વૈરાગ્ય ઉપાવન માઈ, ચિંતૌ અનુપ્રેક્ષા માઈ ॥૧॥

સકલવ્રતી=પૂર્ણવ્રતી ૫ મહાવ્રત ધારી	બડમાગી=પુન્યવાન
અનુપ્રેક્ષા=૧૨ ભાવના	ભોગ=સુખ
ભાવના=વારંવાર ચિંતવન કરવું	માધ=મા

ભાવાર્થ—હે ભાઈ જે પુણ્યવાન અહિંસા વગેરે પાંચ મહાવ્રત ધારણ કરી સંસાર અને ભોગોથી ઉઠાસ થઈ મુનિ થાય છે. તે વૈરાગ્ય ઉપભવવાને માટે માની પેઠે ૧૨ ભાવનાઓનું ચિંતવન કરે છે ૧.

इन चिंतत सनहस्र जागै, जिमि ज्वलन पवनके लागै ॥
जब ही जिय आत्म जानै, तब ही जिय शिवसुख ठानै ॥२॥

ઇન=એ	ચિંતત=ચિંતવન કરવાથી	જવલન=અગ્નિ
જાગે=પ્રકટે	સમસુખ=સમતા સુખ	જાળી=જ્યારે

ભાવાર્થ:—એ ૧૨ ભાવનાઓનું ચિંતવન કરવાથી સમતારૂપી સુખ પ્રકાશમાન થાય છે. જેમકે પવન લાગવાથી દેવતા પ્રકટે છે. જ્યારે આ જીવ આત્માને ઓળખે છે ત્યારેજ મોક્ષ સુખને મેળવે છે ૨.

जोषन गृह गोषन नारी, हय गय जन आकारां ॥
इंद्रीय-भोग छिन थाई, मुरधनु चपला चपला ॥३॥

જોબન=ચુવાની હય=ધોડો ગય=હાથી
 સુરધનુ=દંદ્રધનુષ (જે ચોમાસામાં નીકળે છે તે) નારી=સ્ત્રી
 ચપલા=વિજલી ચપલાષ=ચંચલતા છિનધાષ=ક્ષયમાં નાશ થઇ જાય તેવું

ભાવાર્થ—આ યુવાની, ઘર, માય, સ્ત્રી, ઘોડા, હાથી
 આજ્ઞાકારી માણસો (નોકર ચાકર વગેરે) તથા દંદ્રિયોનાં
 મુખ એ બધાં જેવી રીતે દંદ્રધનુષ જોતજોતમાં નષ્ટ થઇ
 જાય છે અને વીજલી અમકીને તરત નષ્ટ થઇ જાય છે
 તેવી રીતેજ ધન વગેરેના સંયોગ છે જે પુણ્ય ક્ષય થવાથી
 સર્વે આદ્યું જાય છે, એ પહેલી અનિત્ય ભાવના છે ૩.

સુર અસુર સ્વગાધિપ જેતે, મૃગ જ્યૌં હરિ કાલ દલે તે ॥

મણિ મંત્ર તંત્ર વહુ હોઈ, મરતે ન બચાવે કોઈ ॥૪॥

ખગાધિપ=વિદ્યાધરોના રાજા ચક્રવર્તિ હરિ=સિંહ દલે=નાશ કરે
 મૃગ=હરણ જેતે=જેટલા કાલ=મોત (મૃત્યુ)

ભાવાર્થ—જેવી રીતે સિંહ હરણને મારી નાંખે છે,
 તેવી રીતે કાળ સુર, અસુર, ચક્રવર્તિ અથવા ગમે તે હોય
 તે સર્વેનો નાશ કરી નાંખે છે. મણિ, મંત્ર, તંત્ર વગેરે
 ગમે તેટલા ઉપાય કરો પણ મરણથી કાંઈ બચાવી શકતું
 નથી, એવું ચિંતવન કરવું તે બીજી અશરણ ભાવના છે. ૪.

ચઢુંગતિ દુઃખ જીવ મરૈ હૈ, પરિવર્તન પંચ કરૈ હૈ ॥

સબ વિધિ સંસાર અસારા, તામૈં સુખ નાહિં લગારા ॥૫॥

મરૈ હૈ=સહન કરે છે.
 સખવિધિ=સર્વે પ્રકારે

લગારા=થોડું પણ-લગાર
 અસાર=જેમાં સાર ન હોય તે

ભાવાર્થ:—આ જીવ (કર્મના ઉદયથી) ચારે ગતિ-
ઓમાં દુઃખ સહન કરે છે. અને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભવ
અને ભાવ એવાં પાંચ પરિવર્તન પૂરાં કર્યાં કરે છે. સર્વ
પ્રકારથી આ સંસાર અસાર છે. એમાં લગાર પણ મુખ
નથી, એવું ચિંતવન કરવું તે ત્રીજી સંસાર ભાવના છે. ૫.

શુભ અશુભ કરમ ફલ જેતે, મોગે જિય એકહિ તેતે ॥

સુત દારા હોય ન સીરી, સર્વ સ્વારથકે હૈં મીરી ॥૬॥

શુભ કરમ=પુન્ય અશુભકરમ=પાપ સ્વારથ=મતલબ એકહી=એકલો
તેતે=તેટલાં દારા=સ્ત્રી ભીરી=સગાં સીરા=લાગ પડાવનાર (સાથી)

ભાવાર્થ:—આપણાં પુણ્ય અને પાપકર્મનાં જે સારાં
નઠારાં ફળ છે તેને આ જીવ એકલોજ લોગવે છે. તેમાં
પુત્ર, સ્ત્રી વગેરે કોઈ ભાગ પડાવતું નથી અર્થાત્ પુત્ર, સ્ત્રી
વગેરે સૌ સ્વારથનું સર્ગુ છે. એવું ચિંતવન કરવું તે
ચોથી એકત્વ ભાવના છે. ૬.

જલપય જ્યૌં જિય તન મેલા, પૈ ભિન્ન ભિન્ન નહિ મેલા ॥
તો પ્રકટ જુદે ધન ધામા, ક્યૌં હૈં ઇકમિલિ સુત રામા ॥૭॥

પય=દુધ ધામ=જગ્યા ક્યૌં=કેવી રીતે
હવે=થાય રામા=સ્ત્રી મેલા=મળેલું

ભાવાર્થ:—જેવી રીતે દુધ અને પાણી મળે છે.
તેવી રીતે આ જીવ અને શરીરનો મેલાપ છે, તો પણ
એ જીવ અને શરીર બુદ્ધાં છે એક નથી જ્યારે એ અનપ્રિદ
કાળથી મળેલા હોવા છતાં બુદ્ધાં બુદ્ધાં છે, તો પછી ધન, મકાન,

પુત્ર, સ્ત્રી વગેરે જે સર્વથાજ આ જીવથી જુદાં છે, તે આપણાં કેવી રીતે થશે એવું ચિંતવન કરવું તે પાંચમી અન્યત્ર ભાવના છે. ૭.

પલ રુધિર રાધ મલ થૈલી, કીકસ વસાદિતેં મૈલી ॥

નવદ્વાર બહેં ધિનકારી, અસ દેહ કૈરે કિમ યાસી ॥૮॥

પલ=માંસ મલ=મેલ (વિષ્ટા) વસાદિતેં=ચરખી વગેરેથી
રુધિર=લોહી થૈલી=કેથળી ધિનકારી=સુખ થડે એવા
રાધ=પર કીકસ=હાડકાં અસ=એવા યાસી=પ્રીતિ
નવદ્વાર=શરીરમાંથી મેલ નીકળવાના ૯ માર્ગ છે ૨ આંખ, ૨ કાન,
૨ નાકનાં કાણાં, ૧ મુખ, ૨ મલમૂત્ર સ્થાન

ભાવાર્થ:—આ શરીરમાં, લોહી, પરં અને વિષ્ટાન્ત્રી થેલી એટલે કેથળી છે તથા તે હાડકાં. ચરખી, વગેરે અપવિત્ર ચીજોથી મેલી છે. અને જે દેહના નવ દ્વારોથી ચિત્તને ઘૂસા ઉત્તર કરનારો મેલ વહા કરે છે. એવા મેલા શરીર પર કેવી રીતે પ્રીતિ કરવી જોઈએ? અર્થાત્ નહીં કરવી જોઈએ એવું ચિંતવન કરવું તે છઠ્ઠી અશુભિ ભાવના છે ૮.

જો જોગનકી ચપલાઈ, તાતૈં હોય આસ્રવ માઈ ॥

આસ્રવ દુઃખકાર ઘનેરે, બુધિવંત તિનહૈં નિરબેરે ॥૯॥

જોગ=મન વચન અને કાયાની ક્રિયા નિરબેરે=દૂર કરે
બુધિવંત=બુધિવાન-વિચારવાન

ભાવાર્થ:—હે ભાઈ જે મન વચન અને કાયાની

અંતઃક્રતાથી કર્મનું આવણું થાય છે તે કર્મીને આશ્રવ ઘણો દુઃખ કરનાર છે. બુદ્ધિમાન પુરુષો એ આશ્રવોને દૂર કરવાની કોશીશ કરે છે, એવું ચિંતવન કરવું તે જ મી આશ્રવ ભાવના છે હ.

જિન પુણ્ય પાપ નહિં કીના, આતમ અનુભવ ચિત્ત દીના ॥
તિન હી વિધિ આવત રોકે, સંવર લહિ સુખ અવલોકે ॥૧૦॥

કીના=કર્મ અવલોકે=મેળવે (જુએ)

ભાવાર્થ:—જે જીવે પોતાના ભાવોને પુરુષ અને પાપ-
કૃપ ન થવા દઈ આત્માના અનુભવમાં ચિત્ત લગાડયું તેણેજ
આવતાં કર્મને રોગી સંવરની પ્રાપ્તિ કરી અને સુખ મેળ-
વ્યું, એવું ચિંતવન કરવું તે જ મી નિર્જરા ભાવના છે. ૧૦.

નિજકાલ પાય વિધિ ધરના, તાસોં નિજકાજ ન સરના ॥
તપ કરિ જો કર્મ સ્વપાવે, સોઈ શિવસુખ દરસાવે ॥૧૧॥

તાસો=તેથી	ખપાવે=નાશ કરે	સરના=થવું
કાજ=કામ	દરસાવે=મેળવે	સોઇ=તે

નિર્જરા ૨ પ્રકારની

- ૧ સવિપાક=કર્મ એની મેળે ઉદયમાં આવી ખપી જાય તે
- ૨ અવિપાક=તપ કરીને કર્મ ખપાવે તે

ભાવાર્થ:—કર્મ એની મેળે ઉદયમાં આવીને ખપે
છે તે સવિપાક નિર્જરાથી આત્માનું કાંઈ કામ સરતું
નથી, પરંતુ તપ કરીને કર્મ ખપાવે તે અવિપાક નિર્જરાથી

મોક્ષમુખ મેળવે છે, એવું ચિંતવન કરવું તે નવમી
 ૧૧. ૧૧.

કિનહ ન કરૌ ન ધરૈ કો, ષટ્દ્રવ્યમયી ન હરૈ કો ॥
 સો લાકમાર્ગિ વિન સમતા, દુઃખ સહૈ જીવ નિત ભ્રમતા ॥૧૨॥

કિનહ=કેાઈએ
 ધરૈ=પકડી રાખ્યો

કેા=કેાઈ
 સમતા=વીતરાગ ભાવ

હરૈ=નાશ કરે

ભાવાર્થ:—આ સંસાર (લોક) કેાઈએ કયો નથી,
 કેાઈએ પકડી રાખ્યો નથી, પરંતુ જીવ, પુદ્ગલ, ધર્મ,
 અધર્મ, આકાશ અને કાળ એ છ દ્રવ્ય ભરેલાં છે, તેનો કેાઈ
 નાશ કદિ કરી શકતું નથી. (આ લોકમાં ચારે તરફ ત્રણ-
 પ્રકારનો વાયુ છે જે એને પકડી રાખે છે,) એવા આ
 ૩ લોકમાં જીવ વીતરાગભાવ વગર હમેશાં ભ્રમણ કરે
 છે અને દુઃખ સહન કરે છે, એવું ચિંતવન કરવું તે ૬મી
 લોકભાવના છે. ૧૨.

અંતિમ ગ્રીવકલૌંકી હૃદ, પાયૌ અનંતવિરિયાં પદ ।

પર સમ્યક્જ્ઞાન ન લાઘૌ, દુર્લભ નિર્જમે મુનિ સાધૌ ॥૧૩॥

અંતિમ ગ્રીવક=ઐવેયક નવમું

પાયૌ=પામ્યો

અનંત વિરિયાં=અનંતાવાર

લાઘૌ=મેળવ્યું

૫૬=અહમિદ્ર ૫૬

ભાવાર્થ:—આ જીવ નવમા ઐવેયક સુધી જઈ જઈને
 અનંતાવાર અહમિદ્ર ૫૬ પામ્યો, પણ સમ્યક્જ્ઞાન મેળ-
 વ્યું નહિ, એવું દુર્લભ સમ્યક્જ્ઞાન મુનિઓએ પોતાના
 આત્મામાં સાધ્યું (મેળવ્યું) છે, એવું ચિંતવન કરવું તે
 અઘારમી લોકભાવના છે. ૧૩.

જે ભાવ મોહતે ન્યારે, દગ જ્ઞાન વ્રતાદિક સારે ।

સો ધર્મ જવૈ જિય ધારૈ, તવ હી સુખ અચલ નિહારૈ ॥૧૪॥

ન્યારે=બુદ્ધા

દગ=દર્શન

વ્રતાદિક=ચારિત્ર વગેરે

સારે=મધ્યા

અચલ=સ્થિર

નિહારૈ=દેખે

ભાવાર્થ:—સમ્યગ્દર્શન, સમ્યજ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર, સમ્યક્તપ વગેરે જેટલા ભાવો છે, તે સર્વે મોહભાવથી બુદ્ધા છે (તે ભાવજ ધર્મરૂપ છે). ન્યારે એવ આ ધર્મને ધારણ કરે છે, ત્યારેજ અવિનાશિક સુખ દેખે છે, એવું ચિંતવન કરવું તે ખારમી ધર્મભાવના છે. ૧૪.

સો ધર્મ મુનિનકરિ ધરિયે, તિનકી કરતૂતિ ઉચરિયે ।

તાર્કો મુનિયે મવિ પ્રાની । અપની અનુભૂતિ પિછાની ॥૧૫॥

કરતૂતિ=ક્રિયાઓ

ઉચરિયે=કહીએ

અનુભૂતિ=અનુભવ

ભાવાર્થ:—એવો જે રતનત્રય ધર્મ છે તે મુનિરાજ સંપૂર્ણ રીતે પાળે છે, તેમની ક્રિયાઓ હું કહું છું, તેને ભગ્ય પ્રાણીઓ સાંભળે અને પોતાના આત્માને અનુભવ કરે. ૧૫.

પ મી દાક્ષનો સારાંશ.

આ પાંચમી ઠાલમાં ૧૨ ભાવનાઓનું સ્વરૂપ થોડામાં કહ્યું છે. એનું વિશેષ સ્વરૂપ “સ્વામી કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા” અથવા જ્ઞાનાર્ણવમાં જોઈને સમજવું. મુનિરાજ તો દરદેજ એ ૧૨ ભાવનાઓનું સ્વરૂપ વિચારેજ છે, પરંતુ શ્રાવકોએ પણ એનું ચિંતવન કરી પોતાના મનને ઝેરમળ કરવું જોઈએ. એ ૧૨ ભાવનાઓનું ચિંતવન કરવાથી ધર્મમાં વિશેષ પ્રીતિ થાય છે તથા સંસારમાંથી વેરાગ્ય થાય છે, અને પાપોથી મન પાછું પડે છે.

છઠ્ઠી ઢાલ-હરિગીત છંદ.

ષટકાય જીવન જનનૈ, સઙ્ગ વિષ દરવહિસા ટરી ।
રાગાદિ ભાવ નિવારતૈ, હિંસા ન ભાવિત અવતરી ॥
જિનકે ન લેશ મૃષા ન જલ મૃગ હૂ વિના દીયૌં ગઈ ।
અઠદશસહસ વિધિ શીલધર ચિદ્બ્રહ્મૈ નિત રમ રહૈ ॥૧॥

ષટકાય જીવ—૭ કાયાના જીવ

૧ પૃથ્વીકાય=જમીન, ૨ અપકાય=પાણી (જલ), ૩ તેજકાય=દેવતા
(અગ્નિ), ૪ વાયુકાય=વાયરો (હવા), ૫ વનસ્પતિકાય=ઝાડ, એ ૫ સ્થાવર.
૬ ત્વક્કાય=૨ ઇંદ્રિ ૩ ઇંદ્રિ ૪ ઇંદ્રિ ૫ ઇંદ્રિ.

હનન=મારવું	મૃષા=જુઠું	વિના દિયૌં=આપ્યા વગર
જલ=પાણી	સહસ=હજાર	મૃણુ=માટી
અઠદશ સહસ=૧૮૦૦૦	તૃણુ=ધાસ	મહે=લે
ચિદ્બ્રહ્મા=ચૈતન્ય ૩૫ આત્મા		અહ=આહ

સાવાર્થ:—મુનિરાજ ૬ કાયાના જીવોને મારતા નથી
પણ તેની રક્ષા કરે છે, તેથી તે આ દ્રવ્ય હિંસા નથી
કરતા અને તેમણે રાગ, દ્વેષ, મોહ વગેરે ભાવોને દૂર કરેલા
છે તેથી ભાવ હિંસા પણ થતી નથી એવી રીતે મુનિરાજ
દ્રવ્ય-હિંસા કે ભાવ હિંસા કરતા નથી તે મુનિરાજનું
પહેલું અહિંસા મહાવ્રત છે. મુનિરાજ કદિ જરાપણ જુઠું
ભાવતા નથી તે બીજું સત્ય મહાવ્રત છે. મુનિરાજ પાણી
કે માટી પણ આપ્યા વગર લેતા નથી તે ત્રીજું અર્થોર્થ
મહાવ્રત છે. તથા અઠાર હજાર પ્રકારના શીલના લેહોનું
પાલન કરીને સીમાવ્રત ત્યાગી સાચ છે અને નિરંતર
ચોતાના આત્માનો અનુસર કરે છે તે મુનિરાજનું
ચોથું વ્રતાર્થ મહાવ્રત છે. ૧.

અંતરચતુર્દશ મેદ વાહિર, સંગ દસધાતેં ટલેં ।
 પરમાદ તજિ ચણકર મહી લલિ, સમિતિ ર્યાતેં ચલેં ॥
 જગ સુહિતકર સવ અહિતકર, શ્રુતિ સુલ્લદ સવ સંજય હરે ।
 અમ-રોગ-હર જિનકે વચન, સુલ્લચંદ્રતેં અમ્રત શરે ॥૨॥

ચતુર્દશ=ચૌદ (૧૪) ચૌ કર=ચાર હાથ લખી=જોડ
 દશધા=૧૦ પ્રકારના મહી=જમીન (પૃથ્વી)
 હિતકર=બહુ કરનાર સુખદ=સુખદાયક (સુખકારી)
 અહિતકર=પુરાને હરનારાં શ્રુતિ=કાન હરે=દૂર કરે
 અમરોગહર=મિથ્યાત્વરૂપી રોગને હરનારાં.

ભાવાર્થ:—મુનિરાજ અંતરના ૧૪ પ્રકારના અને
 બહારના ૧૦ પ્રકારના એમ બાવીસ પરિચ્છેદને છોડે છે.
 તે પાંચમું પરિચ્છેદ ત્યાગ મહાવ્રત છે. એ ૫ મહાવ્રત થયાં.

મુનિ પ્રમાદ (આળસ) છોડીને ૪ હાથ જમીન જોડને
 ચાલે છે તે પહેલી ધયા સમિતિ છે. જગતનું હિત કર-
 નારાં, અહિત (પુરાંધર) હરનારાં, કાનેને સુખકારી,
 શંકા દૂર કરનારાં અને મિથ્યાત્વરૂપી રોગને હરનારાં અમૃત
 જેવાં વચન મુનિરાજના મુખરૂપી ચંદ્રમામાંથી નીકળે છે
 તે બીજી ભાષા સમિતિ છે. ૨.

છચાલીશ દોષ વિના સુકુલ, શ્રાવકતપેં ઘર અશનકો ।

લેં તપ વઢાવન હેત નહિં તન, પોષતે તજિ રસનકો ॥

શુચિ જ્ઞાન સંજમ ઉપકરણ, લલિલેં ગઈ લલિલેં ધરે ।

નિર્જનુ થાન વિલોક તન-મલ, મૂત્ર શ્લેષમ પરિહરે ॥૩॥

છપાલીસ=છેતાલીસ (૪૬) બઢાવન=વધારવા
 સુકુલ=ઉત્તમ કુલ જ્ઞાન ઉપકરણ=સાધન
 અશન=ખોજન સંજમ કરણ=પાણી કરમંડુ

શુચિ=પવિત્ર (શુદ્ધ)

ધરૈ=મુકે

યાન=ઠેકાણું (જગ્યા)

નિર્જીતુ=છૂટ રહિત

વિલોક=જોધને પારહરૈ=ઝોડે છે

સ્થેભમ=નાકશુંક લીંટ)

ભાવાર્થ—મુનિરાજ ૪૬ દોષ ટાળીને ઉત્તમ આવકને
 ઘેર માત્ર તપ વધારવાના અભિપ્રાયથી લોજન કરે છે (તે પશુ
 રસ છોડીને કરે છે.) અને શરીરને પુષ્ટ કરવાની જેમની મતલબ
 નથી તે ત્રીજી એવણા સમિતિ છે. જે પવિત્ર શાસ્ત્ર અને
 પીંછી કમંડલુ વગેરેને જોધને લે છે અને જોધને મૂકે છે
 તે ચોથી આદાનનિષ્કેપણ સમિતિ છે. જે જીવ રહિત
 જગ્યા જોધને શરીરના મલ, મૂત્ર, લીંટ વગેરે નાંખે છે—તે
 પાંચમી વ્યુત્સર્ગ સમિતિ છે. એ ૫ સમિતિઓ થઈ. ૩.

સમ્યક્ પ્રકાર નિરોધિ મન-વચ્ચ, કાય આતમ ધ્યાવતે ।

તિન સુાયરદ્રા દેશિ ગગણ, ઉપલ સ્વાજ સુજાવતે ॥

રસ રૂપ ગંધ તથા કરસ અરુ, શબ્દ શુભ અરહાવન ।

તિનમે ન રાગ વિરોધ, પંચદ્રિયજયન પદ પાવને ॥૪૭॥

સમ્યક્ પ્રકાર=સારી પેઠે

નિરોધ=રોકીને

ધ્યાવતે=ધ્યાન ધરે છે

પ્રુજાવતે=પણે છે

કરસ=રસ

સુચિર=એકાગ્ર (ધ્યાનમાં લીન)

મૃગમણુ=હરણાં ટોળાં

ખાજ=ખણ (ખજવાળ)

અસુહાવને=અશુભ

વિરોધ=રૂપ

ભાવાર્થ—જ્યારે મુનિરાજ સારી પેઠે મન, વચન
 અને કાયાને શોધીને પોતાના આત્માનું ધ્યાન કરે છે, તે
 વખતે તેમની સ્થિર મુદ્રા જોધને હરણાં ટોળાં તેમને
 ધ્યાનમાં લીન જોધ અને તેમને પત્થરની મૂર્તિ
 સમજીને તેમના શરીરથી પોતાની શરીરની ખજવાળ દૂર

કરે છે. એ મનો શુષ્કિ, વચન શુષ્કિ અને કાય શુષ્કિ એ ત્રણ શુષ્કિયો કહેવાય છે. જે પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાં—સ્પર્શ (અડકવું), રસ (સ્વાદ લેવો), રૂપ (બેવું), ગંધ (સુંઘવું) અને શબ્દ (સાંભળવું) તે આઠે શુભ હોય કે અશુભ હોય પરંતુ તેમાં રાગ દ્વેષ કરતા નથી. તેઓ પાંચે દ્રિયથી એટલે બિતે દ્રિય પદને પામે છે. ૪.

સમતા સમ્હારૈં શ્રુતિ ઉચારૈં, વન્દના જિનેવકો ।

નિત કરૈં શ્રુતિરતિ ધરૈં પ્રતિક્રમ, તજૈં તન અહમેવકો ॥

જિનેકે ન ન્હૌન ન દંતધોવન, લેશ અંબર આવરન ।

મૂમાહિં પિછલી રયનમૈં કહુ, શયન ઇકાસન કરન ॥૫॥

સમતા=સામાયિક શ્રુતિરતિ=સ્વાધ્યાય સમ્હારૈં=કરે
વંદના=નમસ્કાર શ્રુતિ=સ્તુતિ (શુશ્રુગાન) ન્હૌન=નહાવું
દંતધોવન=દાંતણુ કરવું રયનિ=રાત શયન=સુષ્પ રહેવું
પ્રતિક્રમ=દોષોનો પરતાવો કરવો અને દંડ લેવો તે
તન અહમેવ=કાયોત્સર્ગ કરવું અંબર આવરણ=કપડું પહેરવું
એકાસન=એક પાસે (કરવટે) સુષ્પ રહેવું.

● રસ:—રૂપ, રહી, ધી, મીઠું, ગળ્યું, તેલ.

ભાવાર્થ—જે યુનિરાજ (૧) સામાયિક કરે છે, (૨) સ્તુતિ કરે છે, (૩) જિનેન્દ્ર દેવને વંદના કરે છે, (૪) સ્વાધ્યાય કરે છે, (૫) પ્રતિક્રમણ કરે છે. અને (૧) કાયોત્સર્ગ કરે છે, એ છ આવશ્યક નિત્ય કરે છે, જે (૧) સ્નાન કરતા નથી, (૨) દાંતણુ કરતા નથી, (૩) જરાપણુ કપડું પહેરતા નથી, (૪) જમીન પર પાછલી રાત્રે એક પાસેથી સુષ્પને યોગી નિદ્રા લે છે-૫.

इकवार दिनमें लैं अहार, खडे अल्प निज पानमें ।
 कबलोंच करत न डरत, परिषहसौं लगे निज ध्यानमें ॥
 अरि मित्र महल मसान कंचन, काच निंदन धुतिकरन ।
 अर्धावत न असि प्रहारन,—में सदा समता धरन ॥६॥

દિનમેં=દિવસમાં	નિજ પાનમેં=પોતાના હાથમાં
અહાર=ભોજન	કચ લોચ=કેશ લોચ (વાળ ઉખેડવા)
અલ્પ=થોડો	પરીસહ=દુઃખ
કચ=વાળ	નિંદન=નિંદા કરનાર
લોચ=ઉપાડવા (ઉખેડવા)	ધુતિકરન=સ્તુતિ કરનાર
અરિ=શત્રુ	અર્ધાવતારન=અર્ધનો ઉતારનાર
કંચન=સોનું	અસિ પ્રહારન=તરવારથી મારવું

ભાવાર્થ:—જે મુનિરાજ દિવસમાં ૧ વખત ઉભા ઉભા પોતાના હાથમાં (કરપાત્રમાં) અલ્પ ભોજન કરે છે, જે પોતાને હાથે વાળોનો લોચ કરે છે અને જે પરિષદોથી નહીં બહીને પોતાના આત્મધ્યાનમાં લીન રહે છે એ સાધુઓના ૨૮ મૂલ્યશુ છે, જે સાધુઓમાં હોવાજ બેઈઓ.

૨૮ મૂલ્યશુ.

૫ મહાવ્રત, ૫ સમિતિ, ૫ ઈન્દ્રિય જપ, ૬ આવશ્યક, ૧ નહાવું નહીં, ૧ દાંત સાફ ન કરવાં, ૧ નગ્ન રહેવું, ૧ જમીન પર સુવું, ૧ એકવાર ભોજન કરવું, ૧ ઉભા રહીને હાથમાં આહાર લેવો, ૧ પોતાના વાળોનો લોચ કરવો. મુનિ એ ૨૮ મૂલ્યશુ પાળે. વળી જોમને શત્રુ કે મિત્ર, મહેલ કે મસાણું (સ્થાનપૂજા), સોનું કે કાચ, નિંદા કે સ્તુતિ, પૂજન કરવું કે તલવારથી મારવું એ સર્વે સમાન છે. ફરક અવસ્થામાં જે સદા શાંતચિત્ત રહ્યા કરે છે.

तप-तपै द्वादश धरै दृष दृष, रतनस्य सैवै सदा ।
 मुनिसापसै वा एक विचरै, चरै नहि भवमुत्त कदा ॥

યૌં હૈં સકલ સંયમચરિત સુનિયે વરૂપાચરન અવ ॥

જિસ હોત મગટૈ આપની નિધિ, મિટૈ પરકી પ્રવૃત્તિ સવ ॥૭॥

તપ તપૈ=તપ કરે	રતનત્રય=સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર
દ્વાદશ=બાર	સકલ ચારિત્ર=૧૩ પ્રકારનું વ્યવહાર ચારિત્ર
૪૫૬૪=૬૪ ધર્મ	આપની નિધિ=આત્મ નિધિ
પરકી=પારકી પ્રવૃત્તિ=ચાલવું	સ્વરૂપાચરણ=નિશ્ચય આત્મલીન ચારિત્ર
	(જ્ઞાન વગેરે)
નિધિ=દોહત (ધન)	વિચરૈ=વિહાર કરે

ભાવાર્થ:—જે સુનિરાજ ૧૨ પ્રકારનાં તપ કરે છે, ૧૦ પ્રકારના ધર્મ પાળે છે અને હૃમેશાં રતનત્રયનું પાલન કરે છે, જે બીજા સુનિઓની સાથે અથવા એકલા વિહાર કરે છે અને સંસારનાં મુખની કદિ પણ ઇચ્છા કરતા નથી; એવી રીતે સુનિરાજનું ૧૩ પ્રકારનું સકલ (વ્યવહાર) ચારિત્ર કહ્યું. હવે નિશ્ચય ચારિત્ર-આત્મ ચારિત્ર સાંભળો કે જેના અવાધી આત્માની જ્ઞાનાદિ નિધિયો પ્રકટે છે અને પર વસ્તુમાં સર્વે પ્રકારની પ્રવૃત્તિ મટે છે. ૭.

૧૩ પ્રકારનું ચારિત્ર.

૫ મહાવ્રત, ૫ સમિતિ, અને ૩ ગુપ્તિ.

૧૨ તપ (૬ બહિરંગ, ૬ અંતરંગ.)

૬ બહિરંગ તપ-૧ અનશન=ઉપવાસ કરવો, ૨ ઉનોદર=શુષ્કપી ખોધું ખાવું, ૩ વ્રત પરિસંખ્યાન=અષ્ટપદી આખડી લેવી, ૪ રસ પરિભાગ=રસ છોડવા, ૫ વિવિકત શય્યાસન=એકાંતમાં સુવું બેસવું, ૬ કાયકલેશ=શરીરે કષ્ટ વેઠવું.

૬ અંતરંગ (અંતરંગ) તપ-૭ પ્રાયશ્ચિત્ત=દોષોનો દંડ લેવો, ૮ વિનય=ધર્મ અને ધર્માત્માઓનો વિનય કરવો, ૯ વૈયાકૃત્ય=ધર્મની સેવા ચાકરી કરવી, ૧૦ સ્વાધ્યાય=શાસ્ત્ર વાંચવું, ૧૧ કાર્યોત્સર્ગ=ઉભા ઉભા ધ્યાન કરવું, ૧૨ ધ્યાન=ધર્મધ્યાન શુક્લધ્યાનનું ચિંતન કરવું તે.

૧૦ ધર્મ.

૧ ઉત્તમ ક્ષમા=ક્રોધ ન કરવો. ૨ ઉત્તમ માર્દવ=માન ન કરવો.
૩ ઉત્તમ આર્જવ=માયા ન કરવી. ૪ ઉત્તમ શૌચ=લોભ ન કરવો.
૫ ઉત્તમ સત્ય=સાચું બોલવું. ૬ ઉત્તમ સંયમ=નિયમ આપડી લેવી. ૭
ઉત્તમ તપ=ધન્યતાઓને રોકવી. ૮ ઉત્તમ ત્યાગ=દાન કરવું. ૯ ઉત્તમ
આક્રિય-ત્ય=માર્ગ કંઈ નથી એવું સમજી પરિગ્રહનો ત્યાગ. ૧૦ ઉત્તમ
અહમ્યર્થ=સ્ત્રી માત્રનો ત્યાગ.

આર પ્રકરનાં દાન.

૧ આહારદાન=ખાવા પીવા આપવું તે. ૨ ઔષધદાન=દવા
(ઔષધ) આપવું તે. ૩ અભયદાન=જીવોનું રક્ષણ કરવું તે. ૪ જ્ઞાન-
દાન=શાસ્ત્ર વગેરે આપવાં તે.

૨ પ્રકરનો શૌચ.

૧ બાહ્ય શૌચ=શરીર કપડાં વગેરે સ્વચ્છ.

૨ અંતર શૌચ=પરસ્ત્રી પરધનનો ત્યાગ.

જિન પરમ પૈની સુબુધિ છેની, ઠારિ અન્તર મેદિયા ।

વરનાદિ અરુ રાગાદિતૈં, નિજ માવકો ન્યારા કિયા ॥

નિજમાર્હિ નિજકે હેત નિજકર, આપકો આપે ગણૌ ।

ગુન ગુની જ્ઞાતા જ્ઞાન જ્ઞેય, મજ્ઞાર કહ્યુ મેદ ન રહૌ ॥૮॥

પરમ પૈની=બહુ પાણીદાર

સુબુધિ=બેદ જ્ઞાન

બેદજ્ઞાન=આત્મા અને શરીર એ બેને જુદું જુદું સમજાવનાર જ્ઞાન

વરણાદિ=વર્ણ વગેરે પુદ્ગલના ૨૦ ગુણ ન્યારા=જુદો બેદિયા=તોડીને

ગુણી=જેમાં ગુણ હોય તે

જ્ઞાતા=જાણુવાળો આત્મા

જ્ઞેય=જેને જાણુ-પડાર્થ

કહ્યુ=કાંઈ

મજ્ઞાર=જીતાર (જાંઠર)

જ્ઞાન=જેથી જાણુ તે

સામાર્થ:—સુનિરાશ સ્વરૂપાચરણના વખતે બહુ
પાણીદાર એવી બેદજ્ઞાન રૂપી છીણીથી અંતરના પડકાને
તોડીને, પુદ્ગલના વરણાદિ ૨૦ ગુણથી અને રામ દેવ

કોઈ, માન વગેરે આવેથી પોતાના આત્માના આવેને જુદા કરે ત્યારે પોતાના આત્મામાં, પોતાના આત્માના હિતને માટે, પોતાના આત્મા દ્વારા, પોતાના આત્માને પોતે અકલ્પ કરે છે ત્યારે શુભ, શુભી, જ્ઞાતા, જ્ઞેય અને જ્ઞાનમાં કંઈ ભેદ રહેતો નથી મતલબકે તે ધ્યાનમય અવસ્થામાં સર્વે એક થઈ જાય છે અને વિકલ્પ મટી જાય છે. ૮.

જહું ધ્યાન ધ્યાતા ધ્યેયકો ન, વિકલ્પ વચમેદ ન જહાં ।

ચિદ્રાવ કર્મ ચિદેશ કરતા, ચેતના કિરિયા જહાં ॥

તીનોં અભિન અભિન શુભ, -ઉપયોગકી નિશ્ચલ દશા ।

પ્રગટી જહાં દગ-જ્ઞાન-વ્રત યે, તીનધા એકે લશા ॥૧॥

ધ્યાતા=ધ્યાન કરનાર	વિકલ્પ=ભેદ	ધ્યેય=ધ્યાન કરવા લાયક
ચિદેશ=આત્મા	ચિદ્રાવ=આત્મિક ભાવ	અભિન=એક
અભિન=એક બીજાથી ન દૂરનારાં		તીનધા=ત્રણ પ્રકારનાં

ભાવાર્થ:—જે આત્મધ્યાનની અવસ્થામાં ધ્યાતા, ધ્યાન અને ધ્યેયનો કોઈ ભેદ નથી તેમ વચનથી કહેવા-લાયક ભેદ પણ નથી. તેમાં તો ચેતના ભાવજ કર્મ, ચેતનાજ કર્તા, અને ચેતનાજ ક્રિયા છે. આહીં કર્તા, કર્મ અને ક્રિયા એ ત્રણે બિલકુલ જુદા નથી તેમજ એક બીજાથી દૂરવા લાયક પણ નથી. આહીં તો શુદ્ધ ભાવની સ્થિર અવસ્થા છે, જેમાં દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ ત્રણ એક રૂપ થઈ પ્રકાશમાન થઈ રહ્યા છે. ૯.

ઉપયોગ ત્રણ પ્રકારના છે.

૧-અશુભોપયોગ=પાપના ભાવ. ૨-શુભોપયોગ=પુ-વના ભાવ.
૩-શુદ્ધોપયોગ=આત્મિક ભાવ

પરમાણ નય નિક્ષેપકો ન, ઉદ્યોત અનુભવમેં દિસૈ ।

દગ-જ્ઞાન સુખ-બલમય સદા, નહિ આનભાવ જુ મો વિસૈ ॥

મેં સાધ્ય સાધક મેં અવાધક, કર્મ અરુ તમુ ફલનિર્ત ।

ચિતપિંડ ચંદ અસ્વંડ મુગુન, -કરંડ ચ્યુત પુનિ કલનિર્તે ॥૧૦॥

૨ પ્રમાણુ=૧-પ્રત્યક્ષ, ૨-પરોક્ષ

ઉદ્યાત=પ્રકાશ

૭ નય=નૈગમાદિ સાત નય

મેા વિખે=મારામાં

૪ નિક્ષેપ=દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ

સાધ્ય=સાધવા લાયક

આનભાવ=ખીજા ભાવ

સાધક=સાધનારો

અઆધક=આધા રહિત

ચિતપિંડ=ચૈતન્યનો પીંડ

કરંડ=પેટારો

ચ્યુત=રહિત

કલનિ=પાપ (મેલ)

અખંડ=અખો

ચંડ=તેજસ્વી

મુગુણુ=ઉત્તમ ગુણુ

ભાવાર્થ:—જે ધ્યાન અવસ્થામાં પ્રમાણુ, નય અને નિક્ષેપનો પ્રકાશ આત્માના અનુભવમાં આવતો નથી, પરંતુ તે વખતે તો આત્મા વિચારે છે કે હુંજ અનંતદર્શન, જ્ઞાન, સુખ અને શક્તિરૂપ છું, તે સિવાય બીજા કંઈ ભાવ મારામાં નથી. હુંજ સાધ્ય અને હુંજ સાધક તથા આધા રહિત અને કર્મ તથા કર્મનાં ફલ (સુખ દુઃખ)થી રહિત હુંજ છું. વળી હું ચૈતન્યનો પીંડ અર્થાત્ સમૂહ છું અને હુંજ પ્રચંડ, અખંડ તથા ઉત્તમ ગુણોનો પેટારો છું. તથા સર્વે પાપરૂપી મેલથી રહિત છું. ૧૦.

યૌં ચિન્ત્ય નિજમેં ચિર મયે તિન અકથ તો આનંદ લહૌ ।

સો-ઇન્દ્ર નાગ નરેંદ્ર વા, અહમેંદ્રકૈ નાહીં કહૌ ॥

તવ હી શુકલધ્યાનામિકરિ, ચંડ ઘાતિ વિધિ-કાનન દહૌ ।

સવ લહ્યૌં કેવલજ્ઞાનકરિ, મલિલપત્રૌં સિવમગ કહૌ ॥૧૧॥

ચિંત્ય=ચિંતવની

નજમેં=આત્મામાં

સો=તે

અકથ=કહી ન શકાય તેટલો નરેન્દ્ર=રાજ (ચક્રવર્તિ)

તખડી=ત્યારે

કાનન=વન

દાહ્યા=પાળ્યો

ભાવાર્થ—મુનિરાજ એવી રીતે ચિંતરીને પોતાના આત્મામાં લીન થઇ બાંધ છે, ત્યારે તેમને કહી ન શકાય તેટલો જ્ઞાનંદ (મુખ) થાય છે, તે મુખ ઈંદ્ર, નાગેન્દ્ર, ચક્રવર્તિ કે અહમિન્દ્રને પણ મળતું નથી. તે વખતે શુક્લ-શ્યામ રૂપી અગ્નિથી ૪ ઘાતિયાં કર્મને વન પેઠે બાળીને કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરે છે અને તે દ્વારા ત્રણે કાળની વાતો (હાથમાં રાખેલા આમળાની માફક) બાણીને લગ્ય ગુરૂઓને મોક્ષ માર્ગનો ઉપદેશ કરે છે, તે એમની અરિહંત અવસ્થા કહેવાય છે. ૧૧.

પુનિ ઘાતિ શેષ અઘાતિવિધિ, છિનમાહિં અષ્ટમભૂ વસૈં ।

વસુકર્મ વિનસૈં સુગુન વસુ, સમ્યક્ત્વ આદિક સર્વ લસૈં ॥

સંસાર સ્વાર અપાર પારાવાર, તરિ તીરહિં ગયે ।

અનિલ્લઘ અકલ અરૂપ શુચિ, ચિદ્રૂપ અવિનાશી મયે ॥૧૨॥

પુન=વળી-પછી

અઘાતિવિધિ=અઘાતિયાં કર્મો

ઘાતિ=ઘાત કરી (નાશ કરી)

છિનમાંહી=૧ ક્ષણવારમાં

શેષ=બાકીનાં

અષ્ટમભૂ=મોક્ષ

આદિક=વગેરે

અવિકાર=દોષ રહિત

પારાવાર=સમુદ્ર

અકલ=શરીર રહિત

અરૂપ=રૂપ રહિત

ચિદ્રૂપ=ચૈતન્ય રૂપ

ભાવાર્થ—પછી તેઓ બાકીનાં ૪ અઘાતિયાં કર્મોનો નાશ કરીને એક ક્ષણવારમાં મોક્ષમાં ચાલ્યા બાંધ છે. ૮ કર્મોનો નાશ થવાથી તેમનામાં સમ્યક્ત્વ વગેરે ૮ શુદ્ધ પ્રકટ થાય છે. જેમકે—મોહના નાશથી સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાના-વરણીયના નાશથી જ્ઞાન, કર્શનાવરણીયના નાશથી કર્શન,

અંતરાયના નાશથી વીર્ય, આયુના નાશથી અવમાહન
નામના નાશથી મુક્તિ, ગોત્રના નાશથી અશુદ્ધિ અને
વેદનીના નાશથી અભ્યાસ. તેઓ સંસારરૂપી સમુદ્રથી
તરીને અને પાર પહોંચીને વિકાર, શરીર અને મૃતિ
રહિત થઈ શુદ્ધ ચૈતન્યમય અવિનાશી સિદ્ધ થઈ બાપ છે. ૧૨.

નિજમાર્હિં લોક અલોક ગુણ, પરજાય પ્રતિબિંબિત થયે ।

રહિ હૈં અન્તાનન્ત કાલ, યથા તથા શિવ પરણયે ॥

ધનિ ધન્ય હૈં જે જીવ નરભવ, પાય યહ કારજ કિયા ।

તિનહી અનાદી ભ્રમણ પંચ પ્રકાર, તજિ વર સુખ લિયા ॥૧૩॥

પ્રતિબિંબિત ભયે=દર્પણ મારક ઝળકે છે. કારણ=કામ પરણયે=રહે છે

યથા=જેવીરીતે

તિનહી=તેમણેજ રહિંહૈં=રહેશે

તથા=તેવી રીતે

૮૨=ઉત્તમ

ભાવાર્થ:—તે સિદ્ધ ભગવાનના આત્મામાં ૩ લોક
અને અલોક પોતાના ગુણ અને પચાંચો એવાં ઝળકે છે
કે જેમ પદાર્થ આરસમાં ઝળકે છે. મોક્ષમાં જેવી રીતે
બીજા સિદ્ધના જીવે છે, તેવી રીતે તેણે અનંતાનંત કાળ
સુધી રહેશે. જે જીવે એ મનુષ્ય ભવ પામીને આવું ઉત્તમ
કાર્ય કર્યું તે જીવેને ધન્ય છે, ધન્ય છે. એવાજ જીવેએ
અનાદિ કાળથી આદ્યા આવતા પાંચ પ્રકારના પરિવર્તન-
રૂપ સંસારનો ત્યાગ કરી ઉત્તમ સુખની પ્રાપ્તિ કરી છે. ૧૩.

મુલ્યોપચાર દુભેદ યૌં વડમાગિ રત્નત્રય ધૈરં ।

અરુ ધરૈંગે તે શિવ લહૈં, તિન સુયશજલ જગમલ હૈરૈં ॥

ઇમ જાનિ આલસ હાનિ સાહસ, ઠાનિ યહ સિલ્લ આદરૌ ।

જબલૌં ન રોગ જરા ગહૈં, તબલૌં જગત નિજહિત કરૌ ॥૧૪॥

મુખ્યોપચાર=નિશ્ચય અને વ્યવહાર

દુભેદ=૨ પ્રકારનો

ધરૈગે=ધારણ કરશે

બહૈગે=પામશે

હાનિ=દુર કરી

હાનિ=મેળવી (કરી)

જપલો=જ્યાં સુધી

તખલો=ત્યાંસુધી

જરા=ધડપણ

ઝટિતિ=ઝટ લાઇને

ભાવાર્થ:—જે પુણ્યવાન નિશ્ચય અને વ્યવહાર એ એ લેદ રૂપ રતનત્રયને ધારણ કરે છે અને કરશે તે મોક્ષ પ્રાપ્ત કરશે અને તેમની કીર્તિરૂપી જલ જગતના મેલને હરશે, એમ બાણીને આગમ રહિત થાયો અને સાહસ કરીને આ ઉપદેશ અહણ કરો અને જ્યાં સુધી રાગ અને ઘડપણ ન આવે ત્યાં સુધી જલ્દીથી પોતાનું બહુ કરીલો. ૧૪.

યહ રાગ આગ દૈ સદા, તૈ સમામૃત સેડયે ।

ચિર મજે વિષય કષાય અવ તૌ, ત્યાગિ નિજપદ વેડયે ॥

કહા રચૌ પર પદમેં ન તેરો, પદ યૈ ક્યૌં દુઃખ સૈ ।

અવ દૌલ' હોડ મુઝી સ્વપદરચિ, દાવ મત ચૂકૌ યૈ ॥૧૫॥

આગ=અગ્નિ

સમામૃત=સમતારૂપી અમૃત

ક્યૌં=કેમ

દહે=મળે

બજે=સેવન કર્યાં

રચૌ=લીન

ચિર=હમેશાં

કહા=શું

હોડ=થા

દાવ=અવસર

સ્વપદ=આત્મપદ

ભાવાર્થ:—આ સંસારમાં રાગ રૂપી અગ્નિ સદા બળી રહી છે તેથી જીવ દુઃખી થાય છે, તેથી સમતા રૂપી અમૃત પીવું જોઈએ. વિષય અને કષાય તો હમેશાં સેવન કર્યાં, હવે તો એને ત્યાગીને આત્મપદ (સિદ્ધ પદ) પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. અરે ! તું પર પદાર્થોમાં લોભાઈ રહ્યો છે ! પર પદાર્થો એ તારા નથી. તું શા માટે દુઃખ સહન કરે છે ? હવે હે દેહતરામ ! આત્મ-પદમાં મન લગાવ. આ આવેલો અવસર (દાવ) જો (જવા દે) નહીં. ૧૫.

હકી ઠાલનો સારાંશ.

આ ઠાલમાં મુનિરાજનું ૧૩ પ્રકારનું ચારિત્ર તથા ૨૮ મૂલ શુષ્ક કલા છે. પછી નિશ્ચય ચારિત્રનું વર્ણન કરીને શુદ્ધોપયોગ અવસ્થા બતાવી છે, જેમાં ધ્યાતા, ધ્યાન અને ધ્યેયનો લેહ રહેતો નથી. એવા નિશ્ચય ધ્યાનના બળથી આત્મા આઠમા શુષ્કસ્થાનમાં ચઢીને બીજા શુકલ ધ્યાનને મેળવે છે. પછી બારમા શુષ્કસ્થાનમાં પહોંચી બીજા શુકલ ધ્યાનના ચાર ઘાતિયા કર્મોનો નાશ કરી નાંખે છે. અને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી ભવ્ય જીવોને મોક્ષ-માર્ગનો ઉપદેશ કરે છે. પછી બાકીના ૪ અઘાતિયાં કર્મોનો પણ નાશ કરીને સર્વે કર્મ અને શરીરથી છુટીને ૩ લોકના ઉપર સિદ્ધ લોકમાં પહોંચી સિદ્ધ કહેવાય છે.

એ સિદ્ધના જીવ ત્યાં અનંતાનંત કાળ સુધી સુખ ભોગવતા રહે છે-સંસારના આવાગમનથી છુટી બાંધ છે. એ આનંદમય સિદ્ધ અવસ્થાનું કારણ નિશ્ચય અને વ્યવહાર એ બંને લેહરૂપ સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર છે. ભવ્ય જીવે આ આગસ છોડીને અને અહણ કરણ જોઈએ.

જે વિષય કષાયોને હમેશાંથી સેવન કર્યાં, તેનાથી મન હટાવીને મોક્ષ-સુખ મેળવવાનો ઉદ્યમ મનુષ્ય ભવ સિવાય બીજા ભવમાં થઈ શકતો નથી અને મનુષ્ય ભવ પણ મળવે ઘણોજ કઠણ છે. એક વખત તે નકામે શુભાવવાથી ફરી ફરીને મળતો નથી; તે માટે જે આ સંજોગો મલ્યા છે, તે આવેલો અવસર ચુકવો નહીં જોઈએ, એજ આ ઠાલનો સાર છે.

અંશકર્તાનું વૃત્તવ્ય-દાહરા.

इकै नवं वर्तु इकै वर्षकी, तीज शुक्ल वैशाख ॥

कयीं तत्व उपदेश यह, लखि बुधजनकी भाख ॥१॥

લઘુ ધી તથા પ્રમાદતે, શબ્દ અર્થકી મૂલ ॥

સુધી સુધાર પદો સદા, જો પાવૌ મવ-કૂલ ॥૧॥

શુકલ=સુદ (અન્વવાળી) સુધી=સુદ્ધિમાન ધી=સુદ્ધિ
લઘુ ધી=થોડી બુદ્ધિ કૂલ=કિનારો

ભાવાર્થ:—(પંડિત દોલતરામજીએ) સંવત ૧૮૬૨ ના વેશાખ સુદ ૩ ના રોજ પં. બુધજન કવિના છઃ ઢાલાનો ભાવ લઈને આ તત્વોનો ઉપદેશ પૂર્ણ કર્યો. દોલતરામજી કહે છે કે મારી થોડી બુદ્ધિથી તથા પ્રમાદથી શબ્દ અને અર્થમાં ભૂલ હોય તો બુદ્ધિમાનો સુધારીને બધુજો, કે જેથી સંસારનો કિનારો પામશો.

ભાવાર્થ—શ્રી. શીતલપ્રસાદજી બ્રહ્મચારીજી મહારાજ કહે છે કે વીર સં. ૨૪૩૫ ના માગસર માસના અન્વવાળીઆ (શુકલ) પક્ષમાં જન્મપંચા સિદ્ધ ક્ષેત્ર ઉપર આત્માના અનુભવ માટે આ ટીકા (પૂર્ણ) કરી.

પ્રશ્નો.

પહેલી ઢાલ.

- ૧ લોક કેટલા અને ક્યા છે ? ૨ ત્રણલોકમાં સાર પદાર્થ શું છે ?
- ૩ વીતરાગ વિજ્ઞાનતા એટલે શું ? ૪ ત્રણ યોગનાં નામ બતાવો ?
- ૫ ત્રણ લોકમાં કેટલા જીવ છે ? અને તે શું ચાહે છે ?
- ૬ આ જીવ ક્યારનો બ્રમણ કરે છે ? અને તે સાથી બ્રમણ કરે છે ?
- ૭ આ જીવ નિગોદમાં કેટલો વખત રહ્યો અને ત્યાં ક્યાં શરીર ધારણ કર્યાં ?
- ૮ નિગોદમાં એક શ્વાસમાં કેટલી વખત જન્મ મરણ થાય છે ?
- ૯ નિગોદિયા જીવોની ગતિ ક્ષય ? અને કાય ક્ષય ?
- ૧૦ ત્રસ જીવ કેને કહે છે ? ૧૧ પૃથ્વિકાય, અપકાય, એ વગેરે કેવા જીવ છે ?

- ૧૨ સ્થાવર જીવ કોને કહે છે ? અને તે કેટલા પ્રકારના છે ?
- ૧૩ ભવ્ય કોને કહે છે ? ૧૪ વનસ્પતિ કેટલા પ્રકારની તે સમજાવો ?
- ૧૫ નિજોદ્ભાથી નિકળીને કષ્ટ કષ્ટ પર્વાય ધારણ કરી ?
- ૧૬ ત્રસ જીવને કેટલી ઇન્દ્રિયો હોય છે તથા તે મળવી કેટલી કઠણ છે ?
- ૧૭ બે ઇન્દ્રિય, ૩ ઇન્દ્રિય, ૪ ઇન્દ્રિય, અને ૫ ઇન્દ્રિય જીવોનાં નામ બતાવો.
- ૧૮ ભમરાને કષ્ટ ઇન્દ્રિ ન હોય ?
- ૧૯ ઠાડીને આંખ ન હોય તો તે કેવી રીતે દૂરે છે ?
- ૨૦ સૈની અસૈની કોને કહે છે ? કેટલી ઇન્દ્રિય સુધી અસૈનીજ હોય ?
- ૨૧ અ જીવે પશુ પર્વાયમાં શું શું દુઃખ સહન કર્યાં ?
- ૨૨ ખોટા સંકલેશ ભાવોથી મરવાથી કષ્ટ ગતિમાં જાય છે ?
- ૨૩ નરકની ભૂમિને સ્પર્શ કરવાથી કેટલું દુઃખ થાય છે ?
- ૨૪ નરકની નદીનું વર્ણન કરો. ૨૫ નરકના સેમર વૃક્ષનું વર્ણન કરો.
- ૨૬ નરકમાં ટાઢ અને તાપ કેટલો છે ? ૨૭ મેર પર્વત કેવડો છે ?
- ૨૮ અસુરકુમાર દેવો ક્યાં સુધી જાય છે અને ત્યાં જઈ શું કરે છે ?
- ૨૯ નરકમાં રહે છે તેને શું કહીએ છીએ ? એમનું સરીર કેવું હોય છે ?
- ૩૦ નરકમાં તરસ કેટલી લાગે છે ? ૩૧ નરકમાં ભૂખ કેટલી લાગે છે ?
- ૩૨ નરકમાં આયુષ્ય કેટલું હોય છે ? ૩૩ મનુષ્યગતિ કેવી રીતે મળે છે ?
- ૩૪ મનુષ્ય ગતિમાં શું દુઃખ પડે છે ? ૩૫ મનુષ્યની ૩ અવસ્થાઓ કષ્ટ અને તે કેવી રીતે ખોઈ ?
- ૩૬ અકામ નિર્જરા કોને કહે છે ? અને તે કરવાથી શું થાય છે ?
- ૩૭ ભવનત્રિક દેવ ક્યા છે, અને તેમાં શું દુઃખ છે ?
- ૩૮ વિમાનવાસી દેવ ક્યા છે ? બધા દેવ કેટલા પ્રકારના છે ?
- ૩૯ આ જીવ સ્વર્ગમાં પણ કેમ દુઃખ ભોગવે છે ?
- ૪૦ દેવમાંથી મરીને નીચામાં નીચો કોનો અવતાર ધારણ કરે ?
- ૪૧ પરિવર્તન જોઈને શું ? અને તે કેટલાં છે ?
- ૪૨ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરવાનું કારણ અને છૂટવાનું કારણ જણાવો ?
- ૪૩ આ ઠાણનો માર (નવલક્ષ) લખો.

બીજી હાલ.

- ૧ આ સંસારમાં આ જીવ શા કારણથી બ્રમણ કરે છે ?
- ૨ પ્રયોજનભૂત તત્વ કેટલાં અને ક્યાં છે ?
- ૩ એ જ તત્વજ પ્રયોજનભૂત કેમ છે ? ૪ મિથ્યા દર્શન કોને કહે છે ?
- ૪ આત્માનું લક્ષણ બતાવો તથા આત્માનું બીજું નામ શું ?
- ૫ મૂર્તિક કોને કહે છે ? અને અમૂર્તિક કોને કહે છે ?
- ૭ મિથ્યાદર્શનનું લક્ષણ લખો ? ૮ મૂલ દ્રવ્ય કેટલા છે ?
- ૯ મિથ્યાદર્શનના ઉદયથી આ જીવ પોતાને કેવી રીતે માને છે ?
- ૧૦ મિથ્યા દષ્ટિ જીવ જન્મ મરણને કેવી રીતે સમજે છે ?
- ૧૧ રાગાદિ ભાવોથી શું થાય છે ?
- ૧૨ મિથ્યાદષ્ટિ જીવ રચિ અને અરચિ શામાં કરે છે ?
- ૧૩ પુન્ય પાપનું ફલ શું ? ૧૪ આત્મ-શક્તિને ભૂલી જવાનું શું કારણ ?
- ૧૫ મિથ્યા જ્ઞાન કોને કહે છે ? ૧૬ મિથ્યા ચારિત્ર કોને કહે છે ?
- ૧૭ મિથ્યાત્વ કેટલા પ્રકારનું ? ૧૮ ગૃહિત મિથ્યાત્વનું કારણ શું છે ?
- ૧૯ મિથ્યા દર્શન, મિથ્યા જ્ઞાન, અને મિથ્યા ચારિત્રના ભાવ ક્યાં સુધી રહેશે ?
- ૨૦ કુગુરુનું સ્વરૂપ કહો અને તે પત્થરના નાવ જેવા કેમ છે તે સમજાવો.
- ૨૧ દર્શનમોહ કોને કહે છે ?
- ૨૨ ખોટા દેવ ક્યાં છે ? એની સેવા કરવાથી શું થાય છે ?
- ૨૩ ખોટા ધર્મનું લક્ષણ કહો. એને માનવાથી શું થાય છે ?
- ૨૪ હિંસા કેટલા પ્રકારની છે ? તે જીવી જીવી સમજાવો.
- ૨૫ ગૃહિત મિથ્યા જ્ઞાન કોને કહે છે ?
- ૨૬ ગૃહિત મિથ્યા ચારિત્રનું સ્વરૂપ કહો ?
- ૨૭ મિથ્યા ચારિત્રના બીજાં પણ દષ્ટાંત કહો ?
- ૨૮ આ હાલની મતલબ ખોલી જાઓ.

ત્રીજી હાલ.

- ૧ સાચું સુખ કોને કહે છે ?
- ૨ એવી અવસ્થા બતાવો કે આકુલતા ન હોય ?
- ૩ મોક્ષ ક્યાં છે ? ૪ સાચું સુખ મેળવવા શું ઉપાય છે ?

- ૫ મોક્ષ-માર્ગ શું છે ? ૬ રત્નત્રય કેટલા પ્રકારના છે ?
 ૭ નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ કેને કહે છે ? ૮ વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ કેને કહે છે ?
 ૯ નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન કેને કહે છે ?
 ૧૦ નિશ્ચય સમ્યગ્જ્ઞાન કેને કહે છે ?
 ૧૧ નિશ્ચય સમ્યક્ચારિત્ર કેને કહે છે ?
 ૧૨ વ્યવહાર સમ્યગ્દર્શન કેને કહે છે ?
 ૧૩ શાસ્ત્રોનું બહુ તત્વજ્ઞાન હોવા છતાં મિથ્યાજ્ઞાન કેમ કહેવાય છે ?
 ૧૪ સમ્યગ્દર્શનનું ખીલું નામ શું ?
 ૧૫ ત્રણ પ્રકારના આત્માનું વર્ણન કરો ?
 ૧૬ બહિરાત્મા કેને કહે છે ?
 ૧૭ અંતરાત્મા કેને કહે છે ? ને કેટલા ભેદ છે ?
 ૧૮ ઉત્તમ મધ્યમ જ્ઞાન્ય અંતરાત્માનું વર્ણન કરો.
 ૧૯ અંતરંગ પરિગ્રહ બતાવો. ૨૦ પરિગ્રહ કેટલા પ્રકારના છે ?
 ૨૧ બહિરંગ પરિગ્રહનાં નામ દો. ૨૨ સામાન્ય વિશેષ સમજાવો ?
 ૨૩ પરમાત્મા કેને કહે છે અને તે કેટલા પ્રકારના છે ?
 ૨૪ સકલ પરમાત્મા કેને કહે છે ? ૨૫ નિકલ પરમાત્મા કેને કહે છે ?
 ૨૬ ૪ ધાતિયા કર્મનાં નામ દો. અને તે ધાતિયાં કેમ કહેવાય છે ?
 ૨૭ ૪ અધાતિયાં કર્મનાં નામ દો. ૨૮ ત્રણ પ્રકારનાં કર્મ કયાં છે ?
 ૨૯ દ્રવ્યકર્મ, નોકર્મ ને ભાવકર્મના ભેદ બતાવો.
 ૩૦ બહિરાત્મપણાને ત્યાગીને પરમાત્માની સેવા કરવાથી શું થાય છે ?
 ૩૧ અજીવ તત્વ કેને કહે છે ? ૩૨ અજીવના કેટલા ભેદ છે ?
 ૩૩ પુદ્ગલ કેને કહે છે અને તેના કેટલા ગુણ છે ! ગણી બતાવો ?
 ૩૪ ધર્મ દ્રવ્ય કેને કહે છે ? ૩૫ અધર્મ દ્રવ્ય કેને કહે છે ?
 ૩૬ આકાશ દ્રવ્ય કેને કહે છે ? અને તેના કેટલા ભેદ છે ?
 ૩૭ કાળ દ્રવ્ય કેને કહે છે ? અને તેના કેટલા ભેદ છે ?
 ૩૮ નિશ્ચય કાળદ્રવ્ય કેને કહે છે ? ૩૯ વ્યવહાર કાલ કેને કહે છે ?
 ૪૦ આગ્રવ તત્વ કેને કહે છે ? અને તેના કેટલા ભેદ છે ?
 ૪૧ બંધ તત્વ કેને કહે છે ? ૪૨ આત્માને દુઃખદેનારભાવ કેટલા છે ?

- ૪૩ સંવર તત્વ કોને કહે છે ? ૪૪ સંવર શું કરવાથી થાય છે ?
 ૪૫ નિર્જરા તત્વ કોને કહે છે ? ૪૬ નિર્જરા શું કરવાથી થાય છે ?
 ૪૭ મોક્ષ તત્વ કોને કહે છે ? ૪૮ સમ્યગ્દર્શન થવાનાં કારણ બતાવો.
 ૪૯ સમ્યક્ત્વના કેટલા દોષ છે ? અને તે કયા કયા તે બધા ગણી બતાવો.
 ૫૦ સમ્યક્ત્વનાં ૮ અંગનાં નામ દો. ૫૧ નિશ્ચકિત અંગ કોને કહે છે ?
 ૫૨ નિઃકાંક્ષિત અંગ કોને કહે છે ?
 ૫૩ નિર્વિચ્છિક્ષિત અંગ કોને કહે છે ?
 ૫૪ અમૂઢદાષ્ટ અંગ કોને કહે છે ? ૫૫ ઉપશુદ્ધન અંગ કોને કહે છે ?
 ૫૬ સ્થિતિકરણ અંગ કોને કહે છે ? ૫૭ વાત્સલ્ય અંગ કોને કહે છે ?
 ૫૮ પ્રભાવના અંગ કોને કહે છે ?
 ૫૯ મદ કોને કહે છે ? તેનાં નામ બોલો.
 ૬૦ અનાયતન એટલે શું ? અને તે અનાયતન કેટલાં છે, તેનાં નામ બોલો.
 ૬૧ મૂઢતા કેટલી અને કષ્ટ કષ્ટ છે ? ૬૨ લોકમૂઢતા કોને કહે છે ?
 ૬૩ દેવમૂઢતા કોને કહે છે ? ૬૪ ગુરુમૂઢતા કોને કહે છે ?
 ૬૫ સમ્યગ્દષ્ટિ ના કોને નમસ્કાર કરે છે અને કોને નમસ્કાર નથી કરતો ?
 ૬૬ વ્રત ઉપવાસ ન કરે એવા સમ્યગ્દષ્ટિની ઇત્રાદિક દેવો પૂજા કરે કે નહીં ? અને જા કરે તો માટે કરે છે ?
 ૬૭ સમ્યગ્દષ્ટિ મરીને ક્યાં જાય છે અને ક્યાં ક્યાં જન્મ લેતો નથી ?
 ૬૮ ત્રણ કાળ કયા તે સમજાવો ?
 ૬૯ ત્રણલોકમાં અને ૩ કાલમાં ધર્મનું મૂળ શું ?
 ૭૦ મોક્ષમહેલમાં ચઢવાની પહેલી નિસરણી કય ?
 ૭૧ સમ્યક્ત્વ વગર જ્ઞાન અને ચારિત્ર કેવાં કહેવાય છે ?
 ૭૨ આ ત્રીજી ઢાલનો સાર સમજાવો.
 ૭૩ સમ્યગ્દષ્ટિ વ્રત ઉપવાસ શા કારણથી કરી શકતો નથી ?

ચોથી ઢાલ.

- ૧ સમ્યગ્જ્ઞાન કોને કહે છે ? ૨ સમ્યગ્જ્ઞાન ક્યારે થાય છે ?
 ૩ સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાનમાં શું તફાવત છે ? અને બેમાંથી પહેલું કયું થાય છે તે દાખલો આપી સમજાવો.

- ૪ સમ્યગ્જ્ઞાનના ભેદ બતાવો.
- ૫ પરોક્ષ એટલે શું અને પ્રત્યક્ષ એટલે શું ?
- ૬ પરોક્ષ જ્ઞાન ક્યાં ? ૭ મતિશ્રુત એ એ પરોક્ષ કેમ ન કહેવાય ?
- ૮ દેશપ્રત્યક્ષ જ્ઞાન ક્યાં ક્યાં છે ! અને તે દેશપ્રત્યક્ષ કેમ કહેવાય છે ?
- ૯ સકલપ્રત્યક્ષ જ્ઞાન કયું છે ? અને તે સકલપ્રત્યક્ષ કેમ કહેવાય છે ?
- ૧૦ જ્ઞાન થવાથી શું લાભ છે ?
- ૧૧ જ્ઞાની જીવ ક્ષણવારમાં કેટલાં કર્મ ખપાવે છે ?
- ૧૨ સમ્યગ્જ્ઞાનના કેટલા દોષ છે ? અને તે ક્યા ક્યા તે સમજ પાડો.
- ૧૩ આત્મજ્ઞાન વિના મનુષ્ય જન્મ અને આવકનું કુલ વગેરે મળવું કેયું દુર્લભ છે
- ૧૪ આ જીવની સાથે શું રહે છે અને સાથે ન આવે તે શું ?
- ૧૫ અવિચલ જ્ઞાન મેળવવા માટે શું ઉપાય કરવા ? જ્ઞાન ઉત્તમ અમૃત શાથી છે ?
- ૧૬ સમ્યગ્જ્ઞાન વગર ખીજા કોઇ ઉપાયથી મુક્તિ મળે છે કે નહિ અને તે કેમ ?
- ૧૭ પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયો ક્યા ?
- ૧૮ વિષયોની અગ્નિ શું કરવાથી ઠંડી પડે ?
- ૧૯ પાપ અને પુન્યના ફલમાં હરખ શોક કરવો કે નહિ ! અને કેમ ?
- ૨૦ પાપ અને પુન્ય એ કયું દ્રવ્ય છે ?
- ૨૧ સંસારમાં સારભૂત પદાર્થ કયો છે ?
- ૨૨ લાખો વાતોની એક વાત કય ?
- ૨૩ અને જગતના ઝગડા શા માટે છોડવા ?
- ૨૪ સમ્યક્ ચાલિત્ર ક્યારે ગ્રહણ કરવું ?
- ૨૫ આરત્રના કેટલા ભેદ છે તે સમજાવો.
- ૨૬ આવકનાં ૧૨ વ્રતનાં નામ કહો ? ૨૭ પાંચ અણુવ્રતનાં નામ દો ?
- ૨૮ અહિંસા અણુવ્રત કોને કહે છે ? ૨૯ સત્ય અણુવ્રત કોને કહે છે ?
- ૩૦ અચાર્ય અણુવ્રત કોને કહે છે ?
- ૩૧ સ્વર્ગી સતોષ અણુવ્રત કોને કહે છે.
- ૩૨ પરિગ્રહ પરિમાણ અણુવ્રત કોને કહે છે ?

૩૩ ત્રણ ગુણવ્રતોનાં નામ દો.

૩૪ દિવ્રત કેને કહે છે ? ૩૫ દેશવ્રત કેને કહે છે ?

૩૬ અનર્થદંડત્યાગ વ્રત કેને કહે છે ? અને તેના કેટલા બેદ છે ?

૩૭ અપધ્યાન અનર્થદંડ કેને કહે છે ?

૩૮ પાપોપદેશ અર્થદંડ કેને કહે છે ?

૩૯ પ્રમાદચર્યા અનર્થદંડ કેને કહે છે ?

૪૦ હિંસાદાન અનર્થદંડ કેને કહે છે ?

૪૧ દુઃશ્રીતિ અનર્થદંડ કેને કહે છે ? ૪૨ ચાર શિક્ષાવ્રતનાં નામ બોલો.

૪૩ સામાયિક શિક્ષાવ્રત કેને કહે છે ?

૪૪ પ્રોષધોપવાસ શિક્ષાવ્રત કેને કહે છે ?

૪૫ ભોગોપભોગ શિક્ષાવ્રત કેને કહે છે ?

૪૬ ભોગ અને ઉપભોગમાં શું તફાવત છે ?

૪૭ અતિથિસંવિભાગ વ્રત કેને કહે છે ?

૪૮ દરેક વ્રતના કેટલા અતિચાર છે ?

૪૯ અતિચાર રહિત વ્રત પાળવાથી આવકને કયું ગતિ મળે છે.

૫૦ બાર વ્રતધારી આવક ભરીને કયા સ્વર્ગ સુધી જઈ શકે છે ?

૫૧ આ ઢાલનો સારાંશ કહો.

પાંચમી ઢાલ.

૧ ભાવના એટલે શું અને તે કેટલી છે ?

એ ૧૨ ભાવનાઓનું કોણ ચિંતવન કરે છે ?

૨ ભાવનાનું બીજું નામ શું ? ૩ મુનિરાજ ભાવના શા માટે ચિંતવે છે ?

૪ ભાવના ચિંતવવાથી શું થાય છે ?

૫ આત્મજ્ઞાન થવાથી શો લાભ છે ? ૬ બાર ભાવનાઓનાં નામ બોલો ?

૭ અનિત્ય ભાવના કેને કહે છે ? ૮ અશરણ ભાવના કેને કહે છે ?

૯ સંસાર ભાવના કેને કહે છે ?

૧૦ એકત્વ ભાવના કેને કહે છે ? ૧૦ પંચ પરાવર્તન એટલે શું ?

૧૧ અન્યત્વ ભાવના કેને કહે છે ? ૧૨ અશુચિ ભાવના કેને કહે છે ?

૧૩ મળ નિકળવાના ૯ માર્ગ કયાં છે ?

આશ્રવ ભાવના કેને કહે છે ?

યોગ કેને કહે છે ? ૧૬ સંવર ભાવના કેને કહે છે ?

નિર્જરા ભાવના કેને કહે છે ? ૧૮ નિર્જરાના બે ભેદ કયા છે ?

સવિપાક નિર્જરા કેને કહે છે ?

અવિપાક નિર્જરા કેને કહે છે ?

લોક ભાવના કેને કહે છે ?

બોધિહર્ષભ ભાવના કેને કહે છે ?

ધર્મભાવના કેને કહે છે ?

મિથ્યાદષ્ટિ સ્વર્ગમાં કયાં સુધી જાય છે ?

ત્રેવેયક કેટલાં છે ? ને આ જીવ કેટલી વખત ગયો હશે ? ત્યાં પાછો કેમ પડે છે ?

આ દાલનો ભાવાર્થ લખો.

છઠ્ઠી દાલ.

હિંસાનું ઉલટું શું ? ૨ આહંસા કેટલા પ્રકારની છે ?

દ્રવ્ય અહિંસા કેને કહે છે ? ૪ ભાવ અહિંસા કેને કહે છે ?

મહાવ્રત કેટલાં છે ? નામ કહો.

મહાવ્રત કેને કહે છે અને તે કેને હોય ?

અહિંસા મહાવ્રત કેને કહે છે ? ૮ સત્ય મહાવ્રત કેને કહે છે ?

અચાર્ય મહાવ્રત કેને કહે છે ?

બ્રહ્મચર્ય મહાવ્રત કેને કહે છે ?

પરિશ્વેદ ત્યાગ મહાવ્રત કેને કહે છે ? ૧૨ સમિતિ કેને કહે છે ?

સમિતિ કેટલી છે ! અને તે કય કય ?

ધર્મ સમિતિ કેને કહે છે ?

ભાષા સમિતિ કેને કહે છે ? ૧૬ અષણુ સમિતિ કેને કહે છે ?

આદાનનિદેષણ સમિતિ કેને કહે છે ?

વ્યુત્સર્ગ સમિતિ કેને કહે છે ?

ધ્યાની મુનિનું સ્વરૂપ બતાવો. ૨૦ શુષ્કિ કેને કહે છે ?

શુષ્કિ કેટલી અને કય કય છે ?

ત્રણ શુષ્કિની પરિભાષા બતાવો.

- ૨૩ મુનિની ૫ ક્રિયાઓ કય છે ? ૨૪ પ્રતિક્રમણ કોને કહે છે ?
 ૨૫ સાધુના મૂલ ગુણ કેટલા અને કયા છે ?
 ૨૬ સાધુના ૭ શેષ ગુણ સમજાવો.
 ૨૬ મુનિરાજની સમતાનું વર્ણન કરો.
 ૨૮ તપ કેટલા પ્રકારના છે ? તપ એટલે શું ?
 ૨૯ બહિરંગ તપનાં નામ દો. ૩૦ અંતરંગ તપનાં નામ કહો.
 ૩૧ દશ ધર્મનાં નામ અર્થ સાથે કહો. ૩૨ રત્નત્રય કોને કહે છે ?
 ૩૩ મુનિરાજનું સકલ ચારિત્ર કેટલા પ્રકારનું છે ?
 ૩૪ નિશ્ચય આત્મ ચારિત્ર-કોને કહે છે ?
 ૩૫ સ્વરૂપાચરણનો મહિમા બતાવો.
 ૩૬ જ્ઞાતા, જ્ઞાન અને જ્ઞેય એ શબ્દોનો અર્થ શું ?
 ૩૭ ધ્યાતા, ધ્યાન અને ધ્યેય એટલે શું ?
 ૩૮ શુદ્ધ આત્માનુભવનું સ્વરૂપ સમજાવો.
 ૩૯ આત્મામાં સ્થિર થવાથી જે સુખ થાય છે તેનું વર્ણન કરો.
 ૪૦ અરહંત અને સિદ્ધ અવસ્થા કયારે થાય છે ?
 ૪૧ કયા કયા કર્મના નાશ થવાથી કયો કયો શુભ પ્રકટ થાય છે ?
 ૪૨ સિદ્ધ કયાં રહે છે ? અને કયાં સુધી રહેશે ?
 ૪૩ શુદ્ધ આત્માની સ્વચ્છતાનું વર્ણન કરો.
 ૪૪ પંડિતજી દૌલતરામજીનો છેવટનો હપ્દેશ શું છે ? તેનું વર્ણન કરો ?
 ૪૫ પંડિતજી દૌલતરામજીએ કય સાલમાં ને કય તિથિએ હહદાલા રચી.
 ૪૬ એ આવક હતા કે મુનિ ?
 ૪૭ એની હિંદી વીક કાણે અને કય સાલમાં કરી.
 ૪૮ આ છઠ્ઠી ઢાલનો ભાવર્થ બતાવો.

આ ઢાલની જુનારાતી ભાષા વીર સં. ૨૪૪૮ ના કાર્તિક વૃદી
 ૧૨ ને દિને શાહ લલ્લુભાઈ શાહજી દિ. જેન પાઠશાળા
 ઝોરાણ (પ્રાંતિજ)માં પૂર્ણ કરી.

શ્રાવિકાશ્રમ એટલે શું ?

- ૧—શ્રાવિકાશ્રમ-એટલે શ્રાવિકાઓની યોડિંગ.
- ૨—શ્રાવિકાશ્રમ-એટલે આદર્શ જૈન ગૃહવ્યવસ્થા-ભવન.
- ૩—શ્રાવિકાશ્રમ-એટલે દુઃખી ખંડુને શાંતિ આપનાર અને ધર્મ તથા નીતિને પથે લગાડનાર સ્ત્રિયો-પયોગી સંસ્થા.
- ૪—શ્રાવિકાશ્રમ-એટલે ગરીબ કે તવંગર, વિધવા, સધવા કે કુંવારિકાનું સમ્યક્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર ધડતી સંસ્થા.
- ૫—શ્રાવિકાશ્રમ એટલે ભરત, ગુંથણ, સીવણ, શ્રેણી, સંગીત. પાઠશાસ્ત્ર, વાંચન, લેખન, જૈનધર્મ વગેરે વિષયોનું જ્ઞાન આપતી સંસ્થા.

સોણના શ્રી દિગંબર જૈન શ્રાવિકાશ્રમમાં કોઠપણ દિગંબર જૈન વિધવા, સધવા કે કુંવારિકા પોતાને ખરચે કે આશ્રમને ખરચે રહીને લાભ લઇ શકે છે અર્થાત્ ગરીબ કે તવંગર શ્રાવિકા એક સરખો લાભ લેના સંકેચે મેળવી શકે છે. ગુજરાતમાં આવી સ્ત્રિયોપયોગી સંસ્થા ઓછી છે. પણ લખવાથી નિય-ભાવળી ને પ્રવેશકોર્મ મળી શકે છે.

નિવેદક—

નહાનચંદ્ર ભગવાનદાસ, મંત્રી,
સોણના દિગંબર જૈન શ્રાવિકાશ્રમ,
પારસીગલી, ત્રીજી અગ્યારીલેન - મુબઈ, નં. ૩

